

Sari Mäki & Jonna Syrjälä

Päiväkodinopettajien näkemyksiä huono-osaisuudesta ja sen tunnistamisesta

Opinnäytetyö

Kevät 2019

SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Sosionomi (AMK)

SeAMK

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveystieteiden laitos

Tutkinto-ohjelma: Sosionomi (AMK)

Suuntautumisvaihtoehto: Lastentarhanopettaja

Tekijät: Sari Mäki & Jonna Syrjälä

Työn nimi: Päiväkodinopettajien näkemyksiä huono-osaisuudesta ja sen tunnistamisesta

Ohjaaja: Tarja Tapio

Vuosi: 2019 Sivumäärä: 50 Liitteiden lukumäärä: 3

Tämän opinnäytetyön tarkoitus on selvittää, miten Seinäjoen kaupungin päiväkodinopettajat tunnistavat ja määrittävät huono-osaisuutta. Tutkimuksessa selvitettiin lisäksi, mikä merkitys varhaiskasvatuksella koetaan olevan huono-osaisuuden tunnistamisessa ja huono-osaisuuteen puuttumisessa sekä mitä keinoja tähän on käytössä. Tutkimus on toteutettu yhteistyössä Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatuksen kanssa.

Opinnäytetyö on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Opinnäytetyössä haastateltiin kuutta (6) päiväkodinopettajaa ja haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina. Aineiston analysoinnissa hyödynnettiin sisällönanalyysia ja teemoittelua. Opinnäytetyömme teoreettinen viitekehys muodostuu pääosin huono-osaisuuden käsitteen määrittelystä ja huono-osaisuuden liittämistä varhaiskasvatukseen.

Tutkimuksen tuloksien perusteella päiväkodinopettajat kokevat huono-osaisuuden teeman näkyvän vahvasti varhaiskasvatuksessa, mutta tunnistavat huono-osaisuutta pääasiassa köyhyyden näkökulmasta. Huono-osaisuus koettiin myös vahvasti leimaavaksi ja arkaluontoiseksi aiheeksi, mikä osaltaan hankaloitti siihen puuttumista. Varhaiskasvatuksen roolia huono-osaisuuteen puuttumisessa ei haastattelujen toimesta korostettu erityisesti, mutta se nähtiin tasavertaisuutta edistävänä palveluna.

Avainsanat: huono-osaisuus, varhaiskasvatus, köyhyys

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Degree Programme in Social Services

Specialisation: Bachelor of Social Services, Early Childhood Education

Authors: Sari Mäki & Jonna Syrjälä

Title of thesis: Early childhood educator's views on disadvantaged families and children

Supervisor: Tarja Tapio

Year: 2019 Number of pages: 50 Number of appendices: 3

The aim of this study was to investigate how early childhood educators recognise disadvantaged social position and how they define it. We also wanted to explore the manners in which early childhood educator can support disadvantaged families and children. This thesis was done in cooperation with the early childhood education in the city of Seinäjoki.

This thesis is qualitative research. We interviewed six (6) early childhood educators. The interviews were theme interviews and they lasted approximately 35-45 minutes. We analysed the material with qualitative content analysis method. This academic frame of reference consists of a study of disadvantaged social positions and how it concerns early childhood education.

The results of this study show that disadvantaged families and children are distinct in early childhood education. Poverty was the main definition to disadvantaged social position by early childhood educators. The concept of disadvantaged social position was seen as a stigmatize. Early childhood education's role in supporting disadvantaged families and children was not particularly highlighted.

Keywords: disadvantaged social position, poverty, early childhood education

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ.....	4
1 JOHDANTO.....	5
2 HUONO-OSAISUUS.....	7
2.1 Huono-osaisuuden käsitteen määrittely.....	7
2.2 Huono-osaisuus lapsiperheissä ja lasten huono-osaisuus.....	10
3 VARHAISKASVATUS JA HUONO-OSAISUUS.....	14
3.1 Varhaiskasvatusta ohjaavat lait ja säädökset.....	14
3.2 Varhaiskasvatuksen merkitys huono-osaisuuden ennaltaehkäisemisessä.....	15
3.3 Varhainen puuttuminen.....	16
4 TOTEUTUS.....	18
4.1 Tutkimuksen tausta ja tarkoitus.....	18
4.2 Opinnäytetyön toteuttamisen vaiheet.....	19
4.3 Teemahaastattelut ja analysointi.....	20
4.4 Objektivisuus ja eettisyys.....	22
5 TUTKIMUKSEN TULOKSET.....	24
5.1 Huono-osaisuuden määrittely ja sen tunnistaminen.....	24
5.2 Varhaiskasvatuksen merkitys ja tukikeinot.....	29
5.3 Huono-osaisuuden vaikutus päiväkodin arkeen.....	33
6 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	36
7 POHDINTA.....	39
LÄHTEET.....	42
LIITTEET.....	46

1 JOHDANTO

Köyhyys on yksi yleisimmistä huono-osaisuutta määrittävistä tekijöistä. Vanhempien toimeentulo-ongelmat kuormittavat perhe-elämää ja vanhemmuutta, mikä vaikuttaa heikentävästi lasten hyvinvointiin sekä lasten elämään kodin ulkopuolella. Lasten vertaisryhmissä hyväksytyjen tavaroiden omistaminen, tiettyjen vaatteiden käyttäminen tai harrastuksiin osallistuminen saattavat olla merkittäviä tekijöitä lasten sosiaalisissa suhteissa. Taloudellinen eriarvoisuus voi johtaa lasten vertaisryhmissä syrjimiseen, ryhmän ulkopuolelle jättämiseen tai kiusaamiseen. (Hakovirta & Rantalaiho, 2014, 79–92.)

Yle (Suomi 2018) uutisoi tutkimuksesta, jossa selvitettiin vanhempien koulutus- ja tulotason liittyvän huono-osaisuuden vaikutuksia lasten arkeen päiväkodissa. Tutkimuksen perusteella pelkästään vanhempien tulojen ja koulutustason perusteella ei kuitenkaan voida vielä sanoa, millaiseksi lasten arki muodostuu päiväkodissa. On puhuttava monialaisesta huono-osaisuudesta. On havaittu, että toisilla lapsilla on päiväkodin ulkopuolella huomattavan myönteiset olosuhteet ja heillä on kokemuksia elämän positiivisista puolista. Toiset puolestaan tulevat toistuvasti viikonlopun jälkeen nälkäisenä päiväkotiin. Tämä voi muodostua haasteeksi päiväkodin päivittäisessä toiminnassa, jos sen resursseissa ei huomioida tätä vaikutusta. (Bernelius ym. 2018.)

Opinnäytetyömme kohdistuu päiväkodin resurssien kartoittamiseen huono-osaisuuden tunnistamisen ja määrittämisen näkökulmasta. Tutkimustehtävänä on selvittää, miten päiväkodinopettajat Seinäjoella tunnistavat ja määrittävät huono-osaisuutta. Edellytyksenä resurssien oikea-aikaiselle ja -paikkaiselle kohdentamiselle on ymmärrys siitä, mitä huono-osaisuus on ja miten se ilmenee ja vaikuttaa päiväkodin arkeen.

Käytämme tässä opinnäytetyössä nimikettä päiväkodinopettaja varhaiskasvatuksen opettajan sijaan, sillä Seinäjoen kaupunki käyttää tätä nimikettä. Varhaiskasvatuslaissa määritelty nimike on varhaiskasvatuksen opettaja (L 13.7.2018/540). Uusi varhaiskasvatuslaki on tullut voimaan 13.7.2018, joten se on tämän tutkimuksen toteuttamisajankohtana suhteellisen uusi, eivätkä kaikki kunnat eivät ole vielä muuttaneet työnimikkeitä entisestä lastentarhanopettajasta uudeksi varhaiskasvatuksen

opettajaksi. Selkeyden vuoksi päädyimme käyttämään käsitettä päiväkodinopettaja, sillä opinnäytetyössä haastateltavat työskentelevät Seinäjoen kaupungilla ja toimivat vielä nimikkeellä päiväkodinopettaja (Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 32).

2 HUONO-OSAISUUS

Huono-osaisuus käsitteenä on laaja, joten pyrimme seuraavissa kappaleissa tarkentamaan sen määritelmää tässä opinnäytetyössä. Luvussa avataan huono-osaisuuden käsitettä ja sen yleisimpiä ulottuvuuksia. Otamme mukaan tarkasteluun esimerkiksi köyhyyden, marginaalisuuden, syrjäytymisen sekä hyvinvoinnin käsitteet. Luvussa 2.2 tarkastelemme huono-osaisuutta lapsiperheiden ja lasten näkökulmasta.

2.1 Huono-osaisuuden käsitteen määrittely

Huono-osaisuuden käsite voidaan jakaa osiin (Viljanen 2001, 15). Perussana *osa* viittaa tässä yhteydessä yhtä lailla yksilön osaan ja asemaan yhteiskunnassa sekä yksilön kokemuksiin elämässään. Etuliite *huono* kuvaa tässä yhteydessä yksilön huonoa osaa ja asemaa ja siihen joutumista. Huono-osaisuus voi riippua osittain ihmisen omasta tahdosta tai lähtökohdista, mutta myös ulkoisista tekijöistä.

Huono-osaisuuden muotoja voidaan pitää usein aineellisina ja määrällisinä, mutta ne ovat ennen kaikkea aineettomia ja laadullisia (Viljanen 2001, 15). Aineellisena ja määrällisenä huono-osaisuutena voidaan pitää esimerkiksi taloudellista niukkuutta. Huono-osaisuuden keskeisempiä ulottuvuuksia ovat taloudellinen, sosiaalinen sekä terveydellinen huono-osaisuus (Ohisalo ym. 2015, 437). Kuitenkin näistä ulottuvuuksista tutkimuksen kohteena on eniten taloudellinen huono-osaisuus eli köyhyys. Näyttää siltä, että useimmat huono-osaisuutta käsittelevät tutkimukset ja artikkelit rinnastavat huono-osaisuuden juuri tähän, ja tutkimus on painottunut vahvasti köyhyystutkimukseen jo 1990 luvulta lähtien (Heikkilä & Vähätalo 1994, 15). Köyhyyttä kuvataankin yhdeksi huono-osaisuuden perinteisemmäksi ilmiöksi (Saari 2015, 14).

Aineettomaan sekä laadulliseen huono-osaisuuteen kuuluvat esimerkiksi ongelmat sosiaalisissa suhteissa, asumisolosuhteissa, koulutuksessa tai terveydessä (Viljanen 2001, 15–16). Aineeton huono-osaisuus voi liittyä myös turvattomuuden tunteeseen tai siihen, ettei henkilö pysty toteuttamaan itseään. Aineettomia ja laadullisia

sia huono-osaisuuden piirteitä kuvataan tutkimuksissa yleensä tietynlaisena poikkeavana käytöksenä, joka aiheuttaa haasteita niin yksilölle itselleen kuin yhteiskunnallekin. Poikkeavalla käytöksellä tarkoitetaan esimerkiksi päihteiden käyttöä, rikollisuutta tai mielisairautta. Huono-osaisuutta tarkasteltaessa on syytä huomata, että eri huono-osaisuuden muodot liittyvät toisiinsa ja saattavat linkittyä keskenään. Huono-osaisuus kasautuukin yleisimmin samoille ihmisille huono-osaisuuden eri tekijöiden muodossa (Ohisalo ym. 2015, 437–438). Huono-osaisuuden eri tekijöitä ovat työttömyys, köyhyys, sairaus tai sosiaalisten suhteiden vähäinen määrä. Mitä moninaisemmiksi ja kasautuneemmiksi tekijät muodostuvat, sitä heikentyneemmäksi ihmisen oma selviytymiskyky muodostuu, mikä altistaa syrjäytymiskierteelle. Huono-osaisuus on siis prosessimainen ilmiö, ei staattinen tila (Vähäsalo 1994, 14–16). Tekijöiden kasautuminen sekä ihmisen oma selviytymiskyky vaikuttavat oleellisesti siihen, onko yksilön huono-osaisuus uusiutuva vai vain hetkellinen tila.

Oleelliseksi huono-osaisuuden tutkimuksessa on noussut ihmisen oma määrittäminen omasta identiteetistään ja siitä, kokeeko hän itsensä huono-osaiseksi (Saari 2015, 38). Huono-osaisuuden subjektiivisen kokemuksen lisäksi huono-osaisuus voi olla myös alue- tai tilannekohtaista (Sund 2006, 42). On tärkeä tiedostaa, että ulkoa päin määritelty huono-osaisuus ja ihmisen subjektiivinen kokemus eivät aina kohtaa (Ohisalo ym. 2015, 437). Huono-osaisuutta ja sen ilmenemismuotoja voidaan määrittellä siis teoriassa objektiivisesti ja hyvin monitahoisesti, mutta sitä koskeva yleinen tutkimus osoittaa kuitenkin, että huono-osaisuuden kokeminen on viime kädessä aina subjektiivista.

Raunio (2006, 24–28) mukaan Berghman (1995, 21) määrittää huono-osaisuutta staattisena lopputuloksena ja syrjäytymistä siihen johtaneena prosessina. Raunio korostaa yksilöllisten huono-osaisuutta tuottavien prosessien tunnistamista, jotta syrjäytymistä voidaan myös ennaltaehkäistä. Nämä huono-osaisuuteen johtavat prosessit ilmenevät yksilöllisellä, yhteisöllisellä sekä yhteiskunnallisella tasolla. Syrjäytymistä ja huono-osaisuutta voidaan tarkastella yhteiskunnallisella tasolla, jolloin yhteiskunnalliset instituutiot, kuten työmarkkinat itsessään aiheuttavat syrjäytymistä, mutta sosiaalitieteiden näkökulmasta tämä ei voi olla ensisijainen tarkastelutapa. Raunio korostaakin syrjäytymistä yksilön näkökulmasta kasautuneena huono-

osaisuutena, mikä mukailee myös Vähäsälön (1994) näkemystä huono-osaisuudesta. Myös sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus (2006, 85) määrittää syrjäytymisen kasautuneeksi huono-osaisuudeksi, jonka tekijöinä ovat pitkäaikaistyöttömyys, toimeentulo-ongelmat, poikkeava käytös, rikollisuus, päihteiden käyttö tai elämänhallintaan liittyvät ongelmat. Mikään tekijä ei yksinään aiheuta huono-osaisuutta tai syrjäytymistä, oleellista on niiden kasautuminen sekä pitkäaikaisuus.

Juhila (2006, 104-106) tuo syrjäytymisen käsitteen rinnalle vielä marginaalisuuden käsitteen. Hänen mukaansa marginaalisuudella tarkoitetaan erilaisuutta suhteessa normaaliin. Marginaalisuus on syrjäytymistä myönteisempi käsite, eikä se määritä ihmisen elämää niin kokonaisvaltaisesti kuin syrjäytymisen käsitteen yleensä ajatellaan määrittävän. Ihminen voi olla marginaalissa yhden ominaisuuden, kuten työllisyystilanteen suhteen, mutta valtavirrassa jonkin toisen asian suhteen kuten sosiaalisten suhteiden. Marginaalisuus voi olla sekä subjektiivista että sosiaalitaloudellista huono-osaisuutta, kuten työttömyyttä, päihteiden ongelmakäyttöä tai köyhyyttä.

Huono-osaisuutta voidaan tarkastella myös hyvinvoinnin ajatuksen kautta. Tunnettu hyvinvointiteorian kehittäjä Erik Allardt jakaa hyvinvoinnin ulottuvuudet kolmeen osaan: elintaso (having), yhteisyyssuhteet (loving) ja itsensä toteuttamisen muodot (being). Elintaso viittaa esimerkiksi fysiologisiin tekijöihin, tuloihin, asumistasoon, työllisyyteen ja terveyteen. Yhteisyyssuhteet tarkoittavat symmetrisiä, solidaarisia ja toverillisiä ihmissuhteita, kuten ystävyyssuhteita ja perhesuhteita. Itsensä toteuttamisen muotoihin sisältyy ajatus siitä, että yksilö saa osakseen arvostusta ja tietynlaisia korvaamattomuuden tunteita ja hänellä on mahdollisuuksia harrastuksiin ja poliittiseen osallistumiseen. (Allardt 1976, 39–50.) Lammi-Taskulan ja Karvosen (2014, 13) mukaan hyvinvointiin voidaan ajatella sisältyvän terveys, materiaallinen hyvinvointi ja koettu hyvinvointi. Taloudellisen toimeentulon ja elinolojen luoma pohja määrittää hyvin pitkälti materiaallisen hyvinvoinnin, mutta koettu hyvinvointi koostuu enimmäkseen terveydentilasta ja tyytyväisyydestä elämään. Taloudellinen toimeentulo voi vaikuttaa niin ikään myös terveydentilaan. (Lammi-Taskula & Karvonen 2014, 13.) McGillivary ja Clarke (2006) toteavat, että ihmisen hyvinvointi on moniselitteinen käsite, eikä sille ole yksiselitteistä määritelmää, koska sille on usein keskenään kilpaileviakin tulkintoja. Heidän mukaansa esimerkiksi köyhyyden, elämänlaadun, yksilön vaikutusmahdollisuuksien, elintason, kehityksen tai vaikkapa

onnellisuuden yhteyksistä hyvinvointiin tulisi keskustella selkeämmin ja perusteellisemmin.

2.2 Huono-osaisuus lapsiperheissä ja lasten huono-osaisuus

Suomalaisten hyvinvointi on yleisesti ottaen parantunut viime vuosikymmenten aikana. Kuitenkin hyvinvointierot eri väestöryhmien välillä ovat samanaikaisesti kasvaneet esimerkiksi tuloeroissa, ja työttömien sekä vähimmäisturvan varassa elävien määrä on lisääntynyt. Tämä näkyy myös lapsiperheiden elämässä. Suomessa toimeentulovaikeuksia koetaan erityisesti yksinhuoltajaperheissä ja monilapsisissa perheissä. (Lammi-Taskula & Karvonen 2014, 13–14.)

Lapsuuden perheen elinolosuhteilla ja hyvinvoinnilla on merkitystä ihmisen myöhempään hyvinvointiin (Paananen & Gissler 2014, 208). Huono-osaisuuden ylisukupolvisuus tarkoittaa sitä, että vanhempien huono-osaisuuteen liittyvät haasteet siirtyvät tai jatkuvat heidän lapsilleen. Tähän vaikuttavat niin geneettiset ja biologiset tekijät kuin psykososiaaliset ja sosioekonomisetkin tekijät. Mikäli perheen huono-osaisuus näkyy jollakin osa-alueella, se voi heijastua lapsen elämään laajemmin ja useille eri osa-alueille. Väestötutkimus osoittaa, että yleisimpiä myöhemmin raportoituja haasteita perheolosuhteissa olivat isän alkoholiongelma, köyhyys, vanhempien avioero sekä muut perheen sisäiset konfliktit ja vanhempien vakavat sairaudet tai vammat. On kuitenkin huomioitava, että yksittäiset ongelmat ja haasteet perheessä ovat yleisiä eivätkä välttämättä siirry tai johda lasten automaattiseen huono-osaisuuteen myöhemmällä iällä. Olennaista on tunnistaa huono-osaisuuden kasautuminen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2016.)

Mikäli lapsen vanhemmilla on mielenterveys- tai päihdeongelmia, ne lisäävät myös lasten riskiä saada mielenterveyshäiriöitä. Lapsi kehittyy muun muassa inhimillisessä vuorovaikutuksessa arkisessa ympäristössä. Mielenterveyden kehittymiseen vaikuttavat perimän lisäksi esimerkiksi kodin, koulun ja päivähoiton arkiset, vuorovaikutukselliset ja kehitykselliset ympäristöt. Olennaista mielenterveyden häiriöille altistumiselle ja epäsuotuisalle mielenterveyden kehitykselle on kuitenkin niin ikään riskitekijöiden kasautuminen. Sama häiriö voi syntyä monen eri riskitekijän kautta,

ja toisaalta samat riskitekijät voivat johtaa moneen eri häiriöön. Mielensterveyshäiriöiden varhainen tunnistaminen ja niihin puuttuminen ovat tärkeitä, sillä lapsi on vielä kehittyvässä iässä. Paananen ja Gissler (2014, 213) painottavat, että lapsen kehityksellä on suunta, jota arki ohjaa ja jota ympäristö voi joko vahvistaa tai heikentää. Suojaavia tekijöitä lapsen mielensterveydelle ovat esimerkiksi turvallinen varhainen vuorovaikutus, turvallinen kiintymyssuhde, myönteinen lapsi-vanhempisuhte, vaikutusmahdollisuudet ja hyvät tunne- ja vuorovaikutustaidot. Lasten hyvän mielensterveyden kehittymistä edistävät myös turvallinen, ennakoitava ja riittävä resursseilla varustettu arki. (Santalahti & Marttunen 2014, 188–192.)

Vanhempien kokemat haasteet vanhemmuudessa ovat myös osoittautuneet merkittäviksi riskitekijöiksi lapselle huono-osaisuuden aiheuttajana. Tämä voi näkyä lapsessa esimerkiksi kehityksellisinä ongelmina, mielensterveysongelmina, yleisenä pahoinvointina, syrjäytymisenä ja ei-toivottuna käyttäytymisenä. Vanhempien kokema huoli omasta jaksamisestaan ja vanhemmuuden taidoistaan voi liittyä myös taloudellisiin vaikeuksiin. Vuonna 2014 Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tekemän tutkimuksen (Halme & Perälä 2014, 216–226) mukaan lähes puolet tutkimukseen osallistuneista vanhemmista oli huolissaan perheen taloudellisesta tilasta. Yli kolmannes tutkimukseen osallistuneista vanhemmista kantoa huolta esimerkiksi parisuhteen tilasta tai riittämättömyyden tunteesta vanhempana. Myös yksinäisyys ja vanhemmuuden vastuun kantaminen yksin aiheutti huolta äideillä.

Pihlaja (2018) tuo esiin lapsen sosiaaliseen ja emotionaaliseen (sosiaalis-emotionaaliseen) kehitykseen liittyviä tekijöitä, jotka vaikuttavat lapsen hyvinvointiin, vuorovaikutukseen ja persoonallisiin kokemuksiin ja tätä kautta mahdolliseen huono-osaisuuden kasautumiseen. Sosiaalinen kasvu on vuorovaikutuksellinen ja elämänmittainen prosessi, jossa yksilö kehittyy yhteiskunnan toimivaksi jäseneksi. Siinä yksilö oppii ottamaan huomioon sosiaalisia normeja ja muita ihmisiä sekä edistämään yhteistä hyvinvointia. Sosiaalinen kehitys ja oppiminen tapahtuvat sosiaalisissa ympäristöissä, joista lapselle olennaisia ovat esimerkiksi perhe, suku ja varhaiskasvatuksen ympäristöt. Emotionaalinen kehitys liittyy tunteiden tunnistamiseen ja niiden ilmaisemiseen sekä tulkintaan. Tunteet auttavat ihmistä määrittämään ja tunnistamaan omaa itseä ja oman persoonan kokonaisuutta sekä vaikuttavat sensitiivisyyteen ja vastaanottavuuteen. Keskeinen emotionaalinen taito on empatia; siihen

liittyvät taidot ovat oleellisia sosiaalisessa kanssakäymisessä. Sosiaalis-emotionaalisen kehityksen vaikeudet näkyvät esimerkiksi lapsen sosiaalisessa käytöksessä, vuorovaikutuksessa ja tunneilmaisussa. Tämä saatetaan tulkita usein käyttäytymisen ongelmaksi ja lasta saatetaan syyttää hankalasta käyttäytymisestä. Tämän vuoksi sosiaalis-emotionaalisista vaikeuksista kärsivät lapset saattavat joutua kantamaan ylimääräistä taakkaa verrattuna muihin erityistä tukea tarvitseviin lapsiin. Sosiaalis-emotionaaliset pulmat tarvitsevat kuitenkin syntyäkseen ja kasvaakseen tietynlaiset olosuhteet ja ympäristön, joihin on syytä kiinnittää huomiota. On tärkeää huomioida lapsen kasvuun ja kehitykseen vaikuttavat suojaavat ja uhkaavat tekijät. Tekijät voivat liittyä lapseen, hänen läheisiinsä, hänen elämänsä tapahtumiin tai laajempaan sosiaaliseen verkostoon tai yhteiskunnan rakenteisiin. Keskeisiä suojaajatekijöitä ovat esimerkiksi turvalliset perhesuhteet. Laajemman verkoston ja yhteiskunnan olosuhteiden riskitekijöinä voidaan pitää sitä, jos lapsiperhe ei saa riittävää sosiaalista tukea. (Pihlaja 2018, 141–176.)

Lapsen hyvinvointiin vaikuttavat suuresti vertaisryhmät ja se, miten muut hänet näkevät (Isola & Suominen 2016, 49; Bradshaw ym. 2010, 181–187). Myönteiset kokemukset vertaisryhmässä auttavat lasta kehittämään itsetuntemusta, hahmottamaan sosiaalista todellisuutta ja harjoittamaan sosiaalisia taitoja sekä antavat lapselle ryhmään kuulumisen tunteen. Kaikki eivät kuitenkaan pääse osallisiksi vertaisryhmän myönteisistä puolista: Lapsen kehitykselle on riski, jos hän joutuu esimerkiksi jatkuvasti tovereidensa syrjinnän kohteeksi, kiusatuksi tai jos hän itse kiusaa muita. (Isola & Talo 2002.) Lasten vertaisryhmissä esimerkiksi köyhyyteen voi liittyä paljon sosiaalista häpeää, alempiarvoisuuden kokemuksia ja kielteistä asennoitumista, mikä voi pahimmillaan johtaa pilkkaamiseen tai ryhmän ulkopuolelle jättämiseen (Isola & Suominen 2016, 49). Laine ja Talo (2002) toteavat, että jos lapsi jää varhaisessa vaiheessa oman vertaisryhmänsä ulkopuolelle, eivät hänen kehitysedellytyksensä ole tasavertaiset muihin lapsiin nähden. Niin sanottujen riskilasten tunnistaminen ei kuitenkaan ole helppoa ja usein eniten huomiota kiinnittävät aggressiivisesti käyttäytyvät lapset. Laine ja Neitola (2002, 104) peräänkuuluttavat kasvatushenkilöstön havainnointi- ja dokumentointitaitoja. On osattava tunnistaa, mistä esimerkiksi lapsen käyttäytymisen ongelmat johtuvat. Näin pystytään arvioimaan, onko kyse lapsen normaaliin kasvuun ja kehitykseen liittyvistä asioista vai

tarvitaanko tilanteeseen moniammatillista tukea ja kuntoutusta. (Laine & Neitola 2002, 103–104.)

3 VARHAISKASVATUS JA HUONO-OSAISUUS

Tässä luvussa tuomme esille varhaiskasvatuksen roolin huono-osaisuuden tematiikassa. Aluksi esittelemme varhaiskasvatusta ohjaavien lakien ja säädösten sisältöjä. Lopuksi määrittelemme varhaisen puuttumisen käsitteen ja tarkastelemme sen yhteyttä varhaiskasvatukseen ja huono-osaisuuteen.

3.1 Varhaiskasvatusta ohjaavat lait ja säädökset

Varhaiskasvatus on lailla säädeltyä toimintaa, ja sitä ohjaakin eniten varhaiskasvatusturvalaki (L 13.7.2018/540). Varhaiskasvatusturvalaissa säädetään muun muassa varhaiskasvatuksen järjestämisestä sekä lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvatusturvalaki pohjaa osaltaan Suomen perustuslakiin sekä YK:n Ihmisoikeuksien yleismaailmalliseen julistukseen (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 15), joissa säädetään muun muassa tasavertaisuudesta ja syrjimättömyyden periaatteesta. Varhaiskasvatuksessa tasavertaisuudella ei tarkoiteta samanlaisuutta. Tasavertaisuudella tarkoitetaan yhtäläistä mahdollisuutta olla osallisena varhaiskasvatuksessa sekä tulla kuulluksi ja nähdyksi, mutta myös lapsen erityispiirteiden huomioon ottamista. Tämä edellyttää työntekijöiltä omien asenteiden tiedostamista ja toimintatapojen ja rakenteiden tietoista kehittämistä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 30.)

Varhaiskasvatusturvalain pohjalta Opetushallitus on tuottanut Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018), joka on velvoittava asiakirja, jossa ohjeistetaan laajemmin varhaiskasvatuksen sisällöstä, järjestämisestä sekä vaikuttavuudesta. Muita lakeja, jotka osaltaan ohjaavat varhaiskasvatusta ovat sosiaalihoitolaki (30.12.2014/1301), jossa ohjeistetaan järjestämään lapsiperheille tarvittavat palvelut, sekä lastensuojelulaki (L 13.4.2007/417), jossa avataan varhaiskasvatuksen merkitystä lastensuojelussa.

3.2 Varhaiskasvatuksen merkitys huono-osaisuuden ennaltaehkäisemisessä

Euroopan unioni on 2000-luvulla ottanut useaan otteeseen vahvasti kantaa varhaiskasvatukseen ja sen kehittämiseen (Heinonen ym. 2016, 57–58). Kannanottojen taustalla on ajatus lapsiin investoimisen tärkeydestä, sillä lapsiin investoimalla voidaan vähentää huono-osaisuutta ja parantaa koulutustasoa sekä työllisyyttä. Opetushallituksen tilannekatsauksessa *Vaikuttava varhaiskasvatus* (Karila, 2016) todetaan myös varhaiskasvatukseen sijoitetuilla varoilla olevan suurin tuotto suomalaisen lapsen opintopolulla.

Vuonna 2015 Euroopan parlamentissa hyväksyttiin mietintö, jossa jäsenmaita ohjattiin toimimaan lapsiköyhyyden sekä sosiaalisen epäoikeudenmukaisuuden vähentämiseksi (Heinonen ym. 2016, 28). Parlamentti korostaa varhaiskasvatuksen vaikutusta erityisesti, kun erilaisista sosioekonomisista taustoista tulevien lasten koulutuskuilu on kasvanut huomattavasti. Mietinnössä tuodaan esille myös köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vaikutukset koko eliniälle ja mahdolliselle ylisukupoliselle työttömyydelle sekä köyhyydelle. Kekkonen (2014) mukaan huono-osaisuuden perinnöllisyyden, köyhyyden vaikutusten lapsen hyvinvointiin ja eriarvoistumisen huomioon ottaen on syytä keskittyä varhaiseen puuttumiseen esimerkiksi laadukkaana varhaiskasvatuksen kautta. Laadukkaalla varhaiskasvatuksella voidaan edistää lasten terveyttä ja hyvinvointia sekä tasoittaa huono-osaisuudesta johtuvia riskejä lapsen elämässä (Kekkonen 2014, 258).

Varhaiskasvatuksen tärkeä tehtävä on mahdollistaa siihen osallistuville lapsille tasavertaiset edellytykset heidän kasvulleen, kehitykselleen sekä oppimiselleen ja ehkäistä syrjäytymistä (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 7, 14). Varhaiskasvatuksessa voidaan antaa kaikille lapsille suunnattuja ennalta ehkäiseviä palveluja sekä kohdistaa niitä suurimmassa tarpeessa oleville, jolloin näiden palvelujen vaikuttavuus on huomattavasti suurempi kuin myöhemmässä vaiheessa järjestettyinä.

Lastensuojelulaissa (L 13.4.2007/417) varhaiskasvatus nimetään myös yhdeksi ennaltaehkäisevän lastensuojelun muodoksi. Varhaiskasvatus ennaltaehkäisevänä

lastensuojeluna näyttäytyy muun muassa lapsen tuen tarpeen varhaisena huomioimisena sekä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa järjestettynä tukena. Ennaltaehkäisevän lastensuojelun lähtökohdaksi nähdään lapsen kasvun ja kehityksen turvaaminen sekä vanhemmuuden tukeminen, jotka ovat myös varhaiskasvatuksen perustehtäviä (Heinonen ym. 2016, 174–180.) Ennaltaehkäisevää lastensuojelua järjestetään lapselle ja perheelle silloin, kun he eivät ole lastensuojelun asiakkaina, muulloin on kyse avo- tai sijaishuollosta (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2017).

3.3 Varhainen puuttuminen

Huono-osaisuuden elementit on tärkeää havaita mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, sillä kasautuessaan ne voivat aiheuttaa kauaskantoisia vaikutuksia tai syrjäytymistä (Raunio 2006, 28). Varhaiseen puuttumiseen on alettu kiinnittää vahvemmin huomiota 1990-luvun lopulla, ja siitä on muodostunut hallitseva periaate lapsi- ja nuorisopolitiikassa. Varhaisessa puuttumisessa tarkoitus on havaita huoli yksilöstä sekä reagoida huoleen varhaisessa vaiheessa. Tämä menetelmä vaatii työntekijöiltä sensitiivisyyttä havaita niin sanottu ei-toivottu kehitys ja syrjäytyminen, sekä puuttua siihen. (Kallio ym. 2013, 71–74.) Varhaisen puuttumisen ajatukseen sisältyy sekä ennaltaehkäisevää toimintaa (preventio) että korjaavia toimenpiteitä (interventiot) (Huhtanen 2004, 188). Puhuttaessa varhaiskasvatusikäisistä lapsista varhaista puuttumista havainnoidessa keskitetään huomio pääosin kehitykseen, kun taas vanhempien lasten ja nuorten kohdalla käyttäytymiseen. (Kallio ym. 2013, 71–74.) Huolenaiheet voivat liittyä myös lapsen hyvinvointiin, elämäntilanteeseen tai olosuhteisiin. Oleellista varhaisen tuen toimivuudessa on moniammatillisuus ja vanhempien asiantuntijuuden huomioiminen. (Huhtanen 2004, 188–189.)

Varhaiskasvatusta ohjaavassa lainsäädännössä puhutaan “erityistä tukea ja hoitoa tarvitsevista” lapsista (L 13.7.2018/540). Huhtanen (2004) toteaa, että arvioiden mukaan noin seitsemän prosenttia päivähoidossa olevista lapsista on erityisen tuen tarpeessa. Hän jatkaa, että jos otetaan huomioon myös ne lapset, joilla ei ole asiantuntijan lausuntoa erityisen tuen tarpeesta, lasten määrä kasvaa 35 prosenttiin. Lainsäädännössä ei määritellä tarkemmin, mitä tukea tarvitsevat erityistarpeet ovat.

Käytännössä ne vaihtelevat laajasti. (Huhtanen 2004, 203.) Kun tarkoitus on havainnoida poikkeavuuksia niin sanotussa normaalissa käytöksessä ja kehityksessä, on oleellista pohtia myös, mitä tarkoitetaan normaalilla. Työntekijän pitää kyetä tarkastelemaan lapsen käyttäytymistä ja kehitystä tämän henkilökohtaisella tasolla, mutta myös suhteessa vertaisryhmään ja ikätasoon. (Kallio ym. 2013, 71–74.)

4 TOTEUTUS

Tämän opinnäytetyön tarkoitus oli selvittää miten Seinäjoen kaupungin päiväkodinopettajat tunnistavat ja määrittävät huono-osaisuutta. Tutkimuksessa selvitettiin lisäksi, mikä merkitys varhaiskasvatuksella koetaan olevan huono-osaisuuden tunnistamisessa ja huono-osaisuuteen puuttumisessa sekä mitä keinoja tähän on käytössä. Tässä luvussa esittelemme tutkimuksen taustan ja tarkoituksen sekä opinnäytetyön toteuttamisen vaiheet. Alaluvuissa 4.2 ja 4.3 tuomme esille laadullisen tutkimuksen erityispiirteet sekä tutkimuksen eettiset seikat.

4.1 Tutkimuksen tausta ja tarkoitus

Huono-osaisuus on yhteiskunnan tasolla näkyvä ilmiö (Raunio 2006, 28–29; Sosiaali- ja terveysministeriö 2006, 85). Hyvinvointierot eri väestöryhmien välillä ovat kasvaneet, mikä näkyy myös lapsiperheiden elämässä. Varhaisella puuttumisella on todettu olevan merkittävin hyöty, joten on tärkeää selvittää varhaiskasvatuksessa työskentelevien osaamista ja resursseja huono-osaisuuden tunnistamisessa. Meidän työmme tarkoituksena on tutkia, miten Seinäjoen alueen päiväkodinopettajat tunnistavat ja määrittävät huono-osaisuutta.

Tutkimustehtävän taustalla ovat aiheina ja laajempina kokonaisuuksina huono-osaisuus ja varhaiskasvatus sekä näiden keskinäinen suhde. Laadulliselle tutkimukselle ominaisesti rajasimme tutkimustehtävän selkeäksi kysymykseksi siitä, mitä tarkalleen haluamme aiheeseen liittyen selvittää. Tutkimustehtävämme on uutta tietoa tuottava ja ymmärrykseen pyrkivä, joten lähestymme sitä pääasiassa mitä- ja mitenkysymyksillä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006a.) Rajaukseen vaikuttivat omat intressit ja kokemukset sekä niiden lisäksi kysymyksen ajankohtaisuus varhaisen puuttumisen -tematiikan näkökulmasta.

Parhaimmillaan toteuttamamme tutkimus vaikuttaa varhaiskasvatuksen laatuun ja sitä kautta perheiden ja yksilöiden hyvinvointiin sekä yhteiskunnallisen yhdenvertaisuuden edistämiseen. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on lain mukaan muun muassa edistää yhdenvertaisuutta sekä järjestää yksilöllisen tuen tarpeessa oleville

lapsille tarkoituksenmukaista tukea (L 13.7.2018/540). Sosionomin kompetensseihin liittyy vahvasti huono-osaisuuden ehkäiseminen, eriarvoisuuden vähentäminen sekä yhdenvertaisuuden edistäminen (Seinäjoen Ammattikorkeakoulu [viitattu 26.3.2019]). Näin ollen tarkoituksenamme on myös oman ammatillisen osaamisemme syventäminen.

Opinnäytetyömme yhteistyötahona toimii Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatus. Tutkimuksemme tuottama tieto tuottaa Seinäjoen kaupungille uutta tietoa päiväkotidinopettajien tietopohjasta, asenteista ja resursseista huono-osaisuutta kohtaan. Tätä tietoa voidaan käyttää esimerkiksi suunniteltaessa varhaiskasvatuksen ryhmärakenteita ja yksikkötason toimintaa. Tutkimuksen tuottama tieto antaa myös suuntaviivoja sille, miten varhaiskasvatusta voi kehittää ja minkälaista osaamista varhaiskasvatuksessa tarvitaan.

4.2 Opinnäytetyön toteuttamisen vaiheet

Aloitimme opinnäytetyömme työstämisen tammikuussa 2018. Rajasimme opinnäytetyön aiheen ja olimme yhteydessä yhteistyötahoomme Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatukseen. Teimme keväällä 2018 pääasiassa taustatyötä opinnäytetyöhömmä, mutta itse kirjoitusprosessi jäi tauolle loppukevään ja kesän ajaksi. Syksyllä 2018 palasimme opinnäytetyömme pariin ja palautimme opinnäytetyön tutkimussuunnitelman, jonka jälkeen saimme opinnäytetyöllemme ohjaajan. Lähetimme tutkimussuunnitelman myös Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatukselle ja saimme tutkimusluvan.

Syksyn 2018 ajan teimme tiedonhakua, tutustuimme aiheen teoriaan sekä kirjoitimme opinnäytetyön teoriapohjaa. Edistyimme kirjoittamisessa suunnittelemaamme tahtiin, vaikka suoritimme opintoihin kuuluvaa työharjoittelua samanaikaisesti. Marraskuussa osallistuimme ensimmäiseen opinnäytetyöseminaariin, jossa esittelimme opinnäytetyömme aiheen. Työstimme myös haastattelurunkoa.

Tammikuussa 2019 jatkoimme yhä teoriapohjan kirjoittamista sekä viimeistelimme haastattelurungon. Toimitimme haastattelukutsut sähköpostitse kahteentoista (12) satunnaiseen Seinäjoen kaupungin päiväkotiin. Huomasimme, että haastateltavien

saaminen osoittautui vaikeaksi. Olimme jokaiseen päiväkotiin myöhemmin yhteydessä myös puhelimitse, mutta haastattelukutsuun vastasi myöntävästi vain muutama. Saimme lopulta kuusi (6) haastateltavaa neljästä eri päiväkodista. Haastatteluaikojen sopiminen sujui ongelmitta, ja haastattelut toteutuivat viikoilla 5–10. Ensimmäiset neljä haastattelua toteutuivat jo viikoilla 5–7, mutta koska haastateltavien saaminen oli vaikeampaa kuin oletimme, vei hieman enemmän aikaa saada vielä kaksi viimeistä haastateltavaa. Heidän haastattelunsa toteutuivat viikolla 10. Haastattelut kestivät keskimäärin 40 minuuttia poikkeuksena yksi selkeästi lyhyempi haastattelu.

Toteutimme yhteensä kuusi (6) haastattelua ja kumpikin meistä litteroi niistä kolme (3). Kun saimme haastattelujen litteroimisen valmiiksi, aloitimme aineiston analysoinnin, jonka yhteydessä jatkoimme edelleen myös teoriapohjan työstämistä. Huhtikuussa 2019 esittelimme lähes valmiin työn opinnäytetyöseminaarissa, jonka jälkeen viimeistelimme työtä saamiemme kommenttien sekä opinnäytetyöohjaajamme avustuksella. Palautimme valmiin työn kielentarkastukseen huhtikuun lopulla, jonka jälkeen jätimme sen arvioitavaksi.

4.3 Teemahaastattelut ja analysointi

Opinnäytetyömme on luonteeltaan laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Se pyrkii tuottamaan laajempaa ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä tai kohteesta (Hirsjärvi ym. 2007, 156–160). Tutkimuksessa aineistoa pyritään tarkastelemaan mahdollisimman monitahoisesti sekä yksityiskohtaisesti. Koska laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistettävyyksiin, tulee haastateltavien valinnan olla harkittua ja tarkoituksenmukaista, ei satunnaista (Tuomi & Sarajärvi 2018, 98). Valitsimme haastateltaviksi Seinäjoen alueella työskenteleviä päiväkodinopettajia. Rajasimme valinnan maantieteellisesti Seinäjokea koskevaksi, koska se on meille käytännön syistä luontevinta. Yhteistyötahonamme on myös Seinäjoen kaupunki, joten oli selvää, että hankimme tarvittavan aineiston Seinäjoelta. Rajasimme haastateltavat päiväkodinopettajiin, koska heillä on päävastuu lapsiryhmien toiminnan suunnittelusta ja toteutuksesta sekä sen arvioinnista ja kehittämisestä (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 18).

Toteutimme tutkimuksemme teemahaastatteluna, jossa tavoitteenamme oli haastatella 6–8 Seinäjoen kaupungilla työskentelevää päiväkodinopettajaa. Teemahaastattelu tutkimusmenetelmänä palvelee opinnäytetyötämme parhaiten. Tavoitteenamme oli kartoittaa tutkittavien tietoperustaa, jolloin on perusteltua olettaa, että vastaukset ovat hyvin monitahoisia sekä eroavat toisistaan suuresti. Tällaiseen lähtökohtaan haastattelu sopii menetelmänä erinomaisesti. Päädyimme juuri teemahaastatteluun, sillä puolistrukturoituna haastatteluna se mahdollistaa syvällisempien vastausten tuottamisen. Teemahaastattelussa edetään valittujen teemojen mukaisesti, mutta kysymyksillä ei välttämättä ole tarkkaa muotoa tai järjestystä. Tämä mahdollistaa tarkentavien kysymysten esittämisen haastateltavalle tarpeen mukaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 87–90). Valitsimme teemahaastatteluun seuraavat kolme teemaa, joita olivat huono-osaisuus, koulutus sekä arki ja arjen tilanteet, ja rakensimme niiden pohjalta haastattelurungon. Hyödynsimme haastattelun teemoja myös aineiston analysoimisessa.

Teemahaastattelussa haastateltavien määrä on vaikea määrittää. Opinnäytetyön tarkoitus on kuitenkin olla harjoitustyö, joten aineiston koko ei ole sen merkittävin kriteeri, sillä resurssit ovat myös rajalliset. Yksi tapa määrittää aineiston kokoa on saturaatio, eli piste, jolloin aineisto alkaa toistaa itseään. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85–90). Huomasimme haastatteluja toteutettaessa, että viides ja kuudes haastattelu eivät tuottaneet enää merkittävästi uutta tietoa tutkimusaiheellemme vaan toistivat vahvasti jo aiemmin esiin nousseita teemoja. Tämän vuoksi päädyimme lopputulokseen, että kuusi haastateltavaa riittää opinnäytetyöllemme. Jos tutkimus pyrkisi tilastollisiin yleistettävyyksiin, olisi aineiston koolla huomattavasti suurempi merkitys. Koska laadullisella tutkimuksella ei pyritä yleistettävyyteen vaan aiheen laajempaan ymmärtämiseen, ei aineiston koko ole tutkimuksen oleellisin seikka. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006b.)

Aineisto koostuu kuuden (6) Seinäjoen alueen päiväkodinopettajan haastatteluista. Aineiston analyysi, tulkinta ja johtopäätösten teko ovat tutkimuksen ydinasioita, joissa selvitetään, minkälaisia vastauksia tutkimustehtävään saatiin. Analyysitapa valitaan sillä perusteella, mikä tuo parhaiten vastauksen tutkimustehtävään. Lähestymistapa tähän aineistoon on ymmärtämiseen pyrkivä, joten käytämme laadullista sisällönanalyysia. (Ks. Hirsjärvi ym. 2007, 216–219.)

Ennen aineiston analysointia litteroimme aineiston. Litteroimisella tarkoitetaan nauhoitetun aineiston puhtaaksi kirjoittamista esimerkiksi tietokoneelle (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006c). Emme litteroineet aineistoja täysin sanatarkasti, vaan niin tarkasti kuin opinnäytetyön kannalta on oleellista. Poistimme litteroinnissa muun muassa joitakin täytesanoja pois selkeyden vuoksi, mikä helpotti aineiston analysoimista muttei vaikuttanut itse aineiston sisältöön ratkaisevasti.

Haastattelu tuotti paljon informaatiota, mutta tarkastelimme siitä kuitenkin vain tutkimuksemme kannalta oleellista osaa, mikä edellytti aineiston pelkistämistä eli teemoittelu. Tämän toteuttamista varten rajasimme aineiston neljään eri teemaan, jotka nousivat siitä selkeästi esille. Teemoja ovat 1. Huono-osaisuuden määrittely 2. Huono-osaisuuden konkreettinen tunnistaminen 3. Varhaiskasvatuksen merkitys ja tukikeinot huono-osaisuuden tematiikassa 4. Huono-osaisuuden vaikutus päiväkodin arkeen. Teemoittelu syntyi, kun havaitsimme haastateltavien vastauksissa näytteitä sekä esimerkkejä keskenään samankaltaisista ilmiöistä ja yhdistimme ne yhdeksi teema-alueeksi. (Alasuutari 2011, 40–41.)

4.4 Objektiivisuus ja eettisyys

Otamme opinnäytetyössämme ja sen eri vaiheissa huomioon erilaisia eettisiä asioita. Työmme perustana pidämme hyviä tieteellisiä käytäntöjä, eli suhtaudumme esimerkiksi lähteisiin ja lähdemerkintöihin huolella. Olemme sitoutuneet Seinäjoen kaupungin kanssa laatimassamme sopimuksessa siihen, että haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista, nimetöntä ja tunnistamatonta. Pyysimme haastateltavia allekirjoittamaan lupakyselyn (ks. Liite 3), jolla varmistimme vielä heidän suostumuksensa siihen, että voimme käyttää haastatteluista saatuja aineistoja opinnäytetyössämme. Avasimme lupakyselyssä myös sitä, miten tulemme käsittelemään aineistoja opinnäytetyön työstämisen aikana sekä sen valmistuttua.

Nauhoitimme haastattelut. Aineisto kerättiin nimettömänä, sillä tutkimuksellemme relevanttia informaatiota haastateltavista on ainoastaan henkilön koulutus pohja, ei muut henkilötiedot, joten niitä ei meille edes tarvinnut kertoa. Emme tuo opinnäytetyössämme myöskään esille siihen osallistuneita päiväkoteja, jotta voimme turvata

haastateltavien täyden anonyymiyden. Päiväkotien nimien esiin tuominen ei myöskään lisää mitään oleellista opinnäytetyöhön, joten on myös siinä mielessä perusteltua jättää ne kertomatta. Säilytimme tallenteita tutkimuksen ajan tietokoneella, jolloin ne ovat ainoastaan meidän saatavillamme, emmekä esimerkiksi ladanneet tallenteita pilvipalveluihin. Opinnäytetyön valmistuttua hävitimme tallenteet.

Objektiivisuuden toteutuminen laadullisessa tutkimuksessa on haaste (Tuomi & Sarajarvi 2009, 134–137). Tutkimuksessa tehtyjen havaintojen täytyy aina olla luotettavia sekä puolueettomia, mutta laadullisessa tutkimuksessa tutkija toimii aina tutkimusasetelman tulkitsijana sekä luojana, jolloin tutkittavan tuottama tieto suodattuu lähtökohtaisesti aina tutkijan oman kehyksen läpi. Tämän vuoksi onkin tärkeää huomioida tutkimusprosessissa tämä mahdollisuus sekä tiedostaa se. Pyrimme omassa tutkimusprosessissamme ehdottomasti objektiivisuuteen sekä luotettavuuteen ja pyrimme analysoimaan aineistoja ilman ennakoajatuksia. Vahvistimme objektiivisuutta myös haastatteluidemme aikana kysymällä vain avoimia kysymyksiä, jolloin mahdollistimme haastateltavalle tilan, jossa hän voi tuoda omia ajatuksiaan esille mahdollisimman vapaasti.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tutkimuksen päätarkoitus oli selvittää, miten päiväkodinopettajat tunnistavat ja määrittävät huono-osaisuutta. Tutkimuksessa selvitettiin lisäksi varhaiskasvatuksen merkitystä huono-osaisuuden tunnistamisessa. Halusimme myös selvittää konkreettisia keinoja, joita varhaiskasvatuksella ja päiväkodinopettajilla on huono-osaisuuteen puuttumisessa. Haastatteluun osallistui kuusi (6) päiväkodinopettajaa.

Tutkimuksen tulokset esitellään ja käydään läpi aineistosta nousseiden teemojen mukaisesti. Teemoja ovat 1. Huono-osaisuuden määrittely 2. Huono-osaisuuden tunnistaminen (konkreettisesti) 3. Varhaiskasvatuksen merkitys ja tukikeinot huono-osaisuuden tematiikassa 4. Huono-osaisuuden vaikutus päiväkodin arkeen. Käytämme tulosten esittelyssä haastateltavien suoria lainauksia ilmentämään niitä tuloksia, jotka aineistosta nousevat esille.

Numeroimme haastattelut satunnaiseen järjestykseen yhdestä kuuteen (1–6). Haastattelujen lainauksissa viittaamme haastateltaviin tunnuksella H, jonka perään laitamme kyseistä haastattelua koskevan numeron, esimerkiksi H3.

5.1 Huono-osaisuuden määrittely ja sen tunnistaminen

Tutkimusaineiston ensimmäinen teema koskee huono-osaisuuden käsitteen määrittelyä ja toinen teema huono-osaisuuden tunnistamista. Käsittelemme nämä teemat kuitenkin samassa luvussa, sillä ne linkittyvät oleellisesti toisiinsa.

Tutkimuksemme päätarkoitus oli selvittää, miten Seinäjoen alueen päiväkodinopettajat tunnistavat ja määrittävät huono-osaisuutta. Lähes jokainen haastateltava nosti esille huono-osaisuuden yleisenä ilmiönä ja koki sen näkyvän vahvasti varhaiskasvatuksessa. Huono-osaisuus nähtiin vahvasti myös yhteiskunnallisena ilmiönä, ja useampi haastateltava mainitsi ”kuilun” kasvamisesta niin sanottujen hyväosaisten ja huono-osaisten välille. Tärkeänä nähtiin työntekijän ammattitaito ja ammatillisuus havainnoida lasta sekä perhettä, jotta huono-osaisuutta voidaan myös tunnistaa ja reagoida siihen. Jokainen haastateltava tunnisti huono-osaisuuden ilmiönä ja avasi

sitä haastattelun aikana omin sanoin. Useampi haastateltava toi esille käsitteen määrittelyä lisäksi myös huono-osaisuuden käsitteen leimaavana terminä.

No onhan se aika karu, kun sitä [huono-osaisuutta] ajattelee. Ylipääntään se, että pitää lasten kanssa ajatella huono-osaisuutta. Mutta sen oon kyllä huomannut tässä, että on se aika arkipäivää. Siihen toisaalta myös vähän ehkä turtuukin. On oppinut näkemään sitä, että sitä on paljon. Ja myös ehkä semmosissa perheissä, mitä ei ekana ajattelisi, tai ei välttämättä pinnalta heti näe. Siten sen huomaakin, että ei siellä välttämättä niin hyvin meekkään asiat eikä ookkaan niin hyvin hoidettu. (H2)

Mut kyllähän me se tiedostetaan, että joillakin perheillä voi olla, tai lapsella, huono-osaisuutta. Mutta me puhutaan siitä ehkä eri sanoilla. Totta kai me tiedostetaan se, mutta ei me sitä... se on meillä täällä josain. Se tieto. (H3)

Ei me niinkun tota sanaa käytetö. Et huono-osainen. Ei. Ei me myöskään puhuta esim. Köyhistä perheistä. Meillä on vaan vaikka Maijan vanhemmat tai näin. Ei me sillälaila, ehkä semmonen tietynlainen luokittelu, ei tapahdu tässä yksikössä.

**

Et tartteeks vielä erikseen leimata leimaamisen vuoksi. (H4)

Pyysimme haastattelun alussa haastateltavaa määrittelemään omin sanoin käsitettä huono-osaisuus. Pääosin huono-osaisuutta tuotiin esiin köyhyyden sekä materiaalisen puutteen kautta, mikä nousi myös teoriapohjassamme huono-osaisuuden perinteisemmäksi ilmiöksi. Jokainen haastateltava toi tässä kohtaa esille lapsen vaatetuksen ja niiden puutteet joko varavaatteiden niukkuutena tai vaatteiden heikkolaatuisuutena. Esiin nostettiin myös muut materialistiset puutteet, ajankohtaisena se, ettei lapsella ollut suksia tai luistimia, mikä sulki hänet pois kyseisestä toiminnasta, ellei päiväkodilla ollut välineitä lainaksi. Useampi haastateltava toi myös esille lapsen ruokailun päiväkodissa ja ruuan määrän, koettiin ettei lapsi saa tarpeeksi ruokaa kotona, jolloin päiväkodissa syödään poikkeuksellisen paljon.

Esimerkiksi kaikki tämmöset vaatteet kertoo yleensä aika paljon. Ne ei välttämättä oo enää huonoja vaatteita, mutta ne on liian isoja, tietää että ne ei oo sille lapselle ostettuja. Tai puuttuu aina jotain tai pitäis tuoda

vaippoja ja sit odotellaan, koska se paketti tulee ja sit käytetään meidän varavaippoja. (H4)

Kyl sitäkin aina katsoo, kun jotkut hakee järjestään toista annosta ja syö tosi isoja annoksia ja kuitenkin se ei niinku näy missään et.. Kyl sitä niinku miettii aina viikonlopunkin jälkeen, että onko- ja mitä on syöty. Ne on nyt ainakin ne selkeimmät [huono-osaisuuden piirteet] mitkä näkyy eniten. (H2)

Haastateltavat tunnistivat selkeästi huono-osaisuuden myös köyhyyttä laajempänä ilmiönä, mutta haastattelun edetessä esimerkit palasivat vahvasti takaisin köyhyyteen. Huono-osaisuuden määrittelyssä tunnistettiin kuitenkin myös erilaiset marginaali-ilmiöt, kuten päihdeongelmat, mielenterveysongelmat tai lastensuojelun asiakkuus, mutta huono-osaisuutta sanoitettiin paljon myös arkipäiväisempiin ilmiöihin. Useampi haastateltava toi esiin tilanteen, jossa vanhemmat ovat omistautuneita työlleen, jolloin lapsen tarpeiden täyttäminen perheessä jää vajaaksi eikä vanhemmillä ole tarpeeksi aikaa lapselleen. Esiin tuotiin myös perheet, joissa vanhempien kasvatustaidot olivat puutteelliset, mikä näyttäytyy muun muassa vanhempien kykenevyytenä organisoida perheen arkea onnistuneesti. Esimerkiksi lapsen hygienian laiminlyöminen nähtiin seurauksena vanhempien kykenemättömydestä.

Se [huono-osaisuus] on jotain ehkä sosioekonomiseen tilaan viittaavaa. Mut sitten, kyl mä oon niinkun nähny tässä vuosien saatossa, että huono-osaisuutta voi olla myös vaikka vanhempien kokemattomuus tai vanhempien kykenemättömyys huolehtia lapsestaan ja silloin se kohdistuu siihen lapseen se huono-osaisuus.

**

Kyvyttömyys nähdä niitten lasten tarpeita, niin se on sellanen ilmiö mihin törmää. Et voi olla hyvinkin äidin tai isän asiat todella hienosti, mut sit ei nähdäkkään niitä lapsen tarpeita, että on vähän puolipukeinen ja ehkä vähän huolimattomasti kohdellaan lasta ja ei näe sitä lapsen arvoa. Et ei oo prioriteetti ykkönen, vaan se voi olla sit joku muu juttu. (H3)

On paljon myös eri tilanteita, mitkä siihen huono-osaisuuteen vaikka ajaa, mielenterveysongelmat, päihdeongelmat tai vaikka ihan mitkä vaan. Että enitenhän se varmaan konkreettisesti näkyy sillä lailla rahana, mutta se mikä siellä taustalla on se toinen juttu. (H1)

Suurin osa haastateltavista näki huono-osaisuuden hyvin pysyvänä ja periytyvänä tilana. Vain muutama nosti esille, ettei huono-osaisuus olisi pysyvä tila vaan muuttuva ja se voi olla myös hyvinkin lyhytkestoinen. Tämä mukailee muun muassa Vähätalon (1994) näkemystä huono-osaisuudesta. Vastaajat kokivat huono-osaisuuden olevan esimerkiksi tila vanhempien avioeron hetkellä, joka kuitenkin muuttuu kohtuullisen nopeasti. Osa haastateltavista tunnisti myös ongelmien kasautumisen, joka johtaa huono-osaisuuteen.

Kyllä siinä tietysti on, sanotaan näin, että yleensä saattaa olla sitten niin, että ne ongelmat kasautuu. Et sieltä saattaa löytyä kaks huono-osaista äitiä ja isää ja sitten ne geenit kumminkin jollain lailla, mitkä vähän sit vie sinne huono-osaisuuteen. (H5)

Mut sit toisaalta mä nään, et kyllä siltä tavallaan sitä miten perheillä menee, se ei oo niistä tuloista välttämättä kiinni. On hyvin erilaisia perheitä ja erilaisia tarpeita, mutta tietynlaiset ongelmat kasautuu tietynlaisille perheille. (H4)

Haastateltavat kokivat huono-osaisuuden pääasiallisesti koko perheen tilanteena, joko pysyvänä tai lyhytkestoisena, jolloin samat haasteet koskivat esimerkiksi perheen jokaista lasta. Poikkeuksena esiin tuotiin perheet, joissa vanhempien kasvatustaidot ovat puutteelliset, mikä aiheuttaa lapsen huono-osaisuuden, vaikka vanhemmat eivät olisikaan huono-osaisia.

Välttämättä se, niinku sanottiin, että huono-osaisuus ei oo välttämättä pysyvä olotila. Et sehän voi olla vaikka joku avioeron jälkeinen hankala taloudellinen tilanne tai elämänhallinnan hakeminen. Välttämättä ne ei oo pitkäkestosia prosesseja, mutta sitten jo niihin päästäis heti puuttumaan niin sitten se ois hyvä. (H3)

No sanotaanko, että eihän se nyt kauheen muuttuva tila oo.

**

Mutta kyllähän ne aika pitkä...ei niinkun kauheen nopeita muuttuvia osasia siinä oo. Varsinkaan, sanotaan että rahalliset puolet näkyy ehkä ulospäin, mutta sitte jos se huono-osaisuus on jotakin muuta, kun sitä

rahallista puolta, niin kyllähän ne on aika usein aika syvälle juurtuneita. (H5)

Mielenkiintoisena pointtina kaksi haastateltavaa nosti esiin kokemusmaailmallisen huono-osaisuuden, mitä emme opinnäytetyön tekijöinä olleet ajatelleet etukäteen. Tällä tarkoitettiin lapsen vajavaista mahdollisuutta saada erinäisiä kokemuksia lomamatkoista, kulttuurista tai edes lautapeliin pelaamisesta. Tässä haasteena nähtiin erityisesti riski vertaisryhmästä pois jäämiseen muiden lasten vertaillessa kokemuksiaan.

Niil ei oo niitä kokemuksia sitte, mitä ehkä rahalla ja sillä hyvällä kasvatuksella saisi.

**

Että jotenkin semmonen huono-osaisuus, et ne lapset on vähän niinku heitteillä sielä kotona, että vaikka niinku perustarpeet on ehkä jo hoidettu, mut sitten että jos toiset kertoo, että "me ollaan oltu luistelemassa ja mummolassa ja sielä ja täällä ja tuolla" ja toiset on kattonut tablettia. Et ehkä joku semmonen kokemusmaailmallinen huono-osaisuus sitten kanssa. (H2)

Moni asia on uutta, et täällä [päiväkodissa] saa tehdä jotain tai lapsi saa jotain. Se voi vaikka pelata lautapeliä, et se on aivan utopiaa. (H4)

Kuten aikaisemmin jo totesimme, huono-osaisuutta määriteltiin selkeästi eniten köyhyyden ja materiaalisuuden kautta. Lähes jokainen haastateltava toi esiin kuitenkin lapsen käytöksen, joka liitettiin huono-osaisuuteen, mutta sitä oli vaikea avata. Tähän liitettiin eri haastateltavien toimesta haastava käytös, puutteelliset sosiaaliset taidot, impulsiivisuus ja puuttuva eroahdistus. Käytöksen ja huono-osaisuuden linkittämisessä toisiinsa haasteeksi nähtiin se, että lapsen käytös tai toiminta voi johtua useammasta asiasta kuin vain huono-osaisuudesta, jolloin sitä on siitä vaikeampi päätellä.

No kyllähän se [huono-osaisuus] lapsessa tulee esille. Heijastuu päiväkodissa, ryhmässä ja kavereihin. Esimerkiks jos vanhemmilla ei ole lapsille aikaa kotona niin kyllähän sen näkee. Ja se heijastuu lapsen sosiaalisiin taitoihin ja olemiseen. (H6)

Toki just mitä puhuin näistä käytösjutuista, et voi olla sitä impulsiivisuutta, mutta sitä voi olla vaikka kaikki olis muuten ihan kondiksessa kotona. Mutta voi olla myös sitä ja täytyy sanoa, että onkin. Aika usein ne kulkee käsikädessä se huono-osaisuus ja lapsen käytös.

**

Ja ehkä just semmonen mitä sanoinkin, ettei jää sitä vanhempaa niin ikävä, on ehkä jonkinlainen särö jossain kiintymyssuhteessa mahdollisesti. (H1)

5.2 Varhaiskasvatuksen merkitys ja tukikeinot

Tutkimusaineiston kolmas teema koskee päiväkodinopettajien näkemyksiä varhaiskasvatuksen merkityksestä huono-osaisuuden tematiikassa sekä tukikeinoista, joita heillä on siihen työssään käytössä. Lisäksi selvitimme, kenen vastuualueeksi päiväkodinopettajat näkevät huono-osaisuuteen puuttumisen.

Kukaanhan ei sitä toivo, et joku olis huono-osainen. Mutta sitten taas meidän pitää hyväksyä se ja nähdä se sitä kautta, että jos me todetaan, että tällä lapsella tai perheellä on jonkinasteista huono-osaisuutta, joka voi vaikka johtaa syrjäytymiseen sen lapsen kohdalla, niin kylläpäähän meidän pitää ehdottomasti – ja meidän velvollisuuskin on puuttua siihen. Kuitenkin varhaisella tuella on nähty olevan todella isoja merkityksiä sen perheen ja lapsen selviytymisen ja tulevaisuuden kannalta. Kyllä se on iso osa meidän havainnointikykyä ja taitoa nähdä niitä tilanteita, missä se perhe tai lapsi tarvitsee semmosta apua. (H3)

Sielä [laissa] on ehkä vaan justiin niitä tasa-arvoa korostavia juttuja. Että varhaiskasvatus pitäis olla kaikille samanlaista ja se arvopohja on semmonen, että pyrkii siihen huono-osaisuuden poistamiseen. (H2)

Jokainen haastateltava toi esille, että vastuu huono-osaisuuteen puuttumisesta ja siihen liittyviin asioihin tarttumisesta on pääasiassa kasvattajilla. Jotkut haastateltavista korostivat opettajan päävastuuta, mutta pääasiassa vastuun nähtiin kuuluvan kaikille työntekijöille. Havainnointi työväliseenä koettiin merkittäväksi osaksi henkilöstön ammattitaitoa ja tätä kautta myös osaksi huono-osaisuuteen puuttumista. Jo-

kainen haastateltava näki, että puuttuminen ja asioihin tarttuminen tulisi tehdä välittömästi, kun siihen havaitaan tarvetta. Joidenkin mielestä oli kasvattajakohtaista, minkälaisiin asioihin suhtaudutaan vakavammin kuin toisiin. Tiimi ja sen kanssa keskustelu nähtiin kuitenkin tärkeänä osana puuttumisen ”prosessia”. Kasvattajien persoonilla ja suhteilla kyseessä olevaan lapseen ja perheeseen oli merkitystä siihen, kuka puuttuu ja minkälaiseen tilanteeseen.

Pelkästään lakikin velvoittaa ja vaatii nykyään tosi paljon havainnointia ja dokumentointia ja mä koen, että se on se ensiarvoinen juttu. (H1)

Se on aika vahvuus, et teil on siinä tiimissä semmonen porukka, että kaikki kattoo ja osaa kattoo sitä asiaa oikeesta näkökulmasta, mut sit kaikki kattoo kuitenkin vähän eri asioita. Toinen kattoo vaan sitä lasta ja lapsen käytöstä ja tiettyjä asioita, ja sit toinen huomioi vanhempaa. Mut kyl se [havainnointi] on ihan semmonen perusasia, mitä täällä tehdään. (H4)

Toki mietitään yhdessä oman tiimin kesken, että mitä tehtäis vai tartee tehdä mitään. Miten otetaan esille, kuka ottaa, missä, miten? (H2)

Konkreettisia esimerkkejä huono-osaisuuteen kohdistuvista tukikeinoista mainittiin liittyen sekä lapsiin että vanhempiin. Jaamme haastatteluissa mainitut tukitoimet tässä analyysissa suoriin ja epäsuoriin tukitoimiin. Suorat tukitoimet ovat tässä tapauksessa suoraan henkilöön tai johonkin tiettyyn tarpeeseen kohdistuvia välittömiä toimia, joilla on välittömiä vaikutuksia. Jos huono-osaisuutta tunnistettiin esimerkiksi lapsen impulsiivisen käytöksen tai puutteellisten taitojen kautta, suorana tukitoimena nähtiin esimerkiksi painokoira tai kuvakortit. Muutama haastateltava mainitsi myös sylin, halaukset, läsnäolon ja kuuntelemisen.

Haastateltavat tunnistivat huono-osaisuutta selkeimmin ja yksimielisesti lapsen vaatteiden puutteellisuudesta tai laadusta sekä selkeästi esiin tulevasta perustarpeiden täyttymättömyydestä, kuten esimerkiksi lapsen toistuvasta ja huomattavasta nälästä tai heikosta hygieniasta. Suorana ja konkreettisena tukitoimena tuotiin tässä tapauksessa esille esimerkiksi päiväkodin varavaatteet. Muutamassa haastattelussa tuotiin esille myös se vaihtoehto, että päiväkodin työntekijät tuovat omien lastensa pieneksi jääneitä vaatteita annettavaksi perheille, jotka niitä tarvitsevat. Jos

lapsen havaitaan olevan toistuvasti hyvin nälkäinen, hänelle annetaan verrattain enemmän ruokaa tai hänet ohjataan ensimmäiseksi ruokajonossa.

Kyllähän meillä päiväkodeilla on varavaatevarasto. Se on se hyvinvointi täällä. Mut sit meillä toiminta on sinänsä aika rutiininomaista, mikä tuo lapselle turvallisuutta ja täällä saa ruokaa ja lämpöä ja hoivaa. Et kyllä ne on niitä mejän konkreettisia keinoja olla sille lapselle turvallisena aikuisena. (H3)

Jos on sitä huono-osaisuutta ja sitä kautta vaikka arjessa vaikeuksia kotoa, niin ollaan me täältä tulosteltu kotiin vaikka pukemiskuvia. Sit monesti, jos on vaikka päivärytmi hukassa, niin voidaan kirjottaa, et tällä lailla se menee päiväkodissa.. Et tähän aikaan me syödään suunnilleen ja näin. Antaa just tällästä konkreettista materiaalia mukaan, jos pystyy. (H1)

Ollaan itse asiassa mietitty, et kun meilläkin on omia lapsia, että tuleeks sille joku pykälä vastaan, mutta jos tois omia lasten vaatteita tohon, että 'tästä saa ottaa'. Sekin ois yks semmonen, millä pystyis jeesaamaan pienesti, huomaamattomasti. Et vanhempi voi kattoo niin, et välttämättä kukaan ei ees huomaa. (H4)

Epäsuorat tukitoimet ovat niitä, jotka eivät suoraan välittömästi kohdistu tietyn henkilön tiettyyn tilapäiseen tarpeeseen. Ne kohdistuvat enimmäkseen ilmiöön, tapaan tai asiaan, joka on havaittu lapsiryhmässä, perheessä, vanhemmuudessa tai lapsessa. Näihin kohdistuvat tukitoimet voidaan nähdä vaikuttavan epäsuorasti lapsen elämään. Tässä tukitoimena nähtiin yleisesti monialainen yhteistyö, josta esimerkiksi sosiaalityöntekijän konsultaatioapu ja palveluohjaus. Muutama haastateltava mainitsi myös päiväkodissa toimivan vanhempainryhmän, joka toiminnallaan osaltaan tukee lapsia ja perheitä.

Ehkä mä näkisin, et se on se tärkein, et meil on se kelle heitä ohjata, jos on oikeesti joku sellanen mihin meidän kuuntelu ei riitä, et just tää uus [varhaiskasvatuksen] sosiaalityöntekijä. (H1)

Neuvolaa en oo ite käyttänyt semmosena lähi- kehen mä ottaisin yhteyttä, mutta nythän meillä on se oma varhaiskasvatuksen sosiaalityöntekijä, joka istuu meidän kaikissa palavereissa. Et sitäkin me voidaan markkinoida vanhemmille, et 'käyppä kattoon', tai laittaa linkki suoraan kaupungin sivuille, et on tämmönen tukitoimi. Sit kun se ei tarkota mitään, et se voi olla vaan konsultaatiojuttu. (H4)

Sehän on kans yks meidän työ, että me ohjataan ja annetaan niitä mahdollisia väyliä, mitä kautta se perhe sais sitten apua. (H5)

Joissakin tilanteissa epäsuoraa tukemista kerrottiin tapahtuvan niin, että se pyritään tietoisesti tekemään ikään kuin huomaamattomasti. Tämä tarkoitti toisaalta esimerkiksi lapsen tukemista niin, ettei se herätä toisissa lapsissa tai vanhemmissa erityistä huomiota. Toisaalta se tarkoitti myös tiettyjen ilmoitusten (kurssit, harrasteryhmät) tai puhelinnumeroiden (psykologi) laittamista ilmoitustaululle vanhempien nähtäville.

Se on meidän ammattitaitoa, et me pystytään tukee huomaamattomasti sitä toista lasta [joka tarvitsee tukea] enemmän, ja taas ne tyypit, jotka sielä porskuttaa, niin niille sit riittää vähän vähempi. (H3)

Meillä on esim kaikki lastenhoitojutut tuolla ilmoitustaululla et ne näkee siitä heti, jos ei uskalla puhua. (H4)

Mainostetaan vaikka jotain ilmasia lasten harrastusryhmiä, mihin voi mennä, jos ei nyt oo varaa siihen jalkapalloon, tai oisko jotain tukikursseja ihan vaan vanhempana oloon tai jotain, mistä sais apua siihen. Sitten yleiset jutut on näkyvillä, kuten vaikka psykologille soittaminen, et meillä on numerot ihan tuolla seinässä, et voi soittaa, jos halua. (H2)

Epävarmuutta koettiin paikoittain siitä, minkälaiset haasteet kuuluvat lastensuojelun piiriin eli missä vaiheessa lastensuojelu on syytä ottaa mukaan tukemiseen. Aineiston mukaan tarvittaisiin enemmän tietoutta ja ohjeistuksia siitä, minkälaisiin asioihin tulee puuttua ja miten.

Vois sitä olla enemmän [laissa]. Just sitä, että tulis sitä tietoisuutta, et 'tätäkin on'. Vaik ei siihen nyt voi ehkä tehdä mitään säännöksiä, et miten puututaan ja mihin on pakko puuttua, paitsi nyt toki lastensuojeluasiat, mutta että missä menee jotkut rajapyykit, että koska tää on liian vakavaa. Sit jossain epävirallisemmissa dokumenteissa on jotain näitä huolen vyöhykkeitä ja näitä havainnoimis-juttuja ja puheeksiottamis-juttuja. Semmosis tulee sitten enemmän se huono-osaisuus jotenki esille.

**

Kyllä tuolla aika isoja asioita voi mennä sille vähän, että tarkkaillaan tätä. Ja jotkut asiat voi olla silleen, et niitä on jo 1-vuotiaasta asti yritetty, mut sit kun se ei koskaan mee ihan sen lastensuojelun rajan yli, niin sit ne keinot on kuitenkin aika vähäiset, et mitä siihen voi tehdä. (H2)

Mä olisin vielä enemmän huolestunut niistä perheistä, jotka on siinä välimaastossa, jotka ei oo vielä minkään palvelun alaisena, et on ehkä vähän 'kiikunkaakun'-perheitä. Niillä ei oo mitään jeesiä ja kukaan ei katto niiden perheiden perään. Et se sit on taas meidän ammatillisuudesta kiinni, et osataanko me lukee sitä perhettä oikein. (H4)

5.3 Huono-osaisuuden vaikutus päiväkodin arkeen

Haastatteluista saadun aineiston perusteella huono-osaisuuden vaikutukset päiväkodin arjessa voidaan jakaa karkeasti vuorovaikutuksellisiin ja toiminnallisiin vaikutuksiin. Vuorovaikutukselliset vaikutukset koskevat lasten keskinäisiä vertaissuhteita, lasten välisiä vuorovaikutussuhteita sekä kasvattajien ja vanhempien välistä vuorovaikutusta. Toiminnalliset vaikutukset tarkoittavat päiväkodin toimintaa.

Suurin osa haastateltavista koki, että huono-osaisuus ei näy nuorimpien lasten vertaissuhteissa ja vuorovaikutuksessa mitenkään.

Meillä nää on vielä niin pieniä, niin sehän ei näy mitenkään. Eihän nää ymmärrä, kaikki on aivan yhtä ihania. Tuolla isojen puolella on taas ihan eri maailma. (H4)

Vanhempien lasten kohdalla huono-osaisuuden vaikutukset saattavat näkyä vertaissuhteiden vuorovaikutuksessa esimerkiksi erilaisten vaatteiden, lelujen tai eväiden kommentoimisena. Joissakin tapauksissa se saattaa johtaa leikistä ulosjättämiseen. Tähän päiväkodinopettajan kertoivat puuttuvansa aktiivisesti.

No kyllähän se joskus näkyy. Joskus lapset ehkä huomaamattaankin kommentoi esim. Toisten vaatteita tai muuta päällepäin näkyvää. 'Miksä näytät aina toltä' tai "miks sulla on taas eväänä vaan jotain tämmöstä."

**

Jossakin lelujen vertailussa se näkyy, et kellä on jotain, kuka pääsee leikkiin kun sulla on tämmönen.. ‘Sulla ei oo petsiä niin sä et pääse tähän petsileikkiin nyt’. Tai et ‘vaan ne jotka harrastaa jalkapalloa, pääsee tähän’. (H2)

Kasvattajien ja vanhempien välisessä vuorovaikutuksessa huono-osaisuus vaikuttaa haastateltavien mukaan pääosin siinä, että vuorovaikutusta on enemmän suhteessa muiden vanhempien kanssa tapahtuvaan vuorovaikutukseen. Siihen myös panostetaan eri tavalla: kiinnitetään huomiota enemmän siihen, kuka sanoo, mitä sanotaan ja miten. Vuorovaikutuksessa korostuu esimerkiksi sensitiivisyys, huumori, positiivisen palautteen antaminen, tsemppaaminen, kuunteleminen, ajan antaminen ja läsnäolo. Toisaalta vastaajat kertoivat, että vuorovaikutus on perhekohtaista riippumatta huono-osaisuudesta.

Niiden [vanhempien, joihin on havaittu liittyvän huono-osaisuutta] kanssa on enemmän vuorovaikutusta. Niille pitää monesti keskustella vähän pidempään päivän jälkeen. Ja toisaalta annetaan niitä positiivisia kommentteja. Ehkä ne saa sit sillai enemmän huomiota, sekä hyvässä että pahassa. Et se ei jäis vaan siihen, että joka päiväinen on se, että ‘voisko teillä nyt olla ne varahanskat mukana’. (H2)

Itellä on semmonen, kun tulee nämä perheet, tietyt perheet, niin sit sä tsemppaat enemmän siihen kohtaamiseen, sä satsaat siihen paljon enemmän. Ehkä mietit vähän enemmän, mitä sä sanot, mutta niiden kans käyttää sitä huumoria myös enemmän. (H4)

Huono-osaisuuden vaikutukset päiväkodin arkeen nähdään osaltaan heijastuvan lapsen kotioloista. Huono-osaisuuden vaikutukset päiväkodin toiminnan suunnitteluun näkyivät pääasiassa siinä, että erilaisia eriarvoisuutta esiin tuovia tilanteita ennaltaehkäistään. Päiväkodissa ei esimerkiksi järjestetä maksullista toimintaa tai vaihtoehtoisesti järjestetään rinnakkaista toimintaa sille. Myös retkillä syötävien eväiden suhteen kerrottiin olevan erilliset ohjeet, mikä ehkäisee lasten keskinäisen vertailun syntymisen.

Ne ei voi silleen olla irrallisia, et mitä kotona tapahtuu ja minkälaiset olot siellä on, kun se sit suoraa heijastaa tähän [päiväkodin arkeen]. Sit toisaalta me tiedetään vähän, että mitä siltä lapselta voi vaatia tänään, et minkälainen viikonloppu sillä on ollu.

**

Ollaan mietitty silleen, että kun me tehdään puistoon retkiä, niin ohjeena on, että mehua ja leipää. Ettei sit tuu niitä, että toisella on sipsipussi, karkkipussi ja eväspatukka ja limsapullo ja toisella on näkkäri. Et tollaset tasapäivät ohjeistukset asiaan. (H2)

Huono-osaisuuden vaikutuksia päiväkodin toiminnassa ei haastatteluiden mukaan kuitenkaan nähty tai tunnistettu.

Ei se [huono-osaisuus] kyllä siinä lapsiryhmän toiminnas meillä näy. Mutta totta kai me osataan vähä aistia lapsen käyttäytymisestä että nyt saattaa olla vähän huono aika sielä perheessä. (H5)

Mä yritän kovasti eritellä sen huono-osaisuuden ja tän kaiken muun. Jos nyt mietitään niitä lapsia, niin ne joilla on diagnoosia niin sielä on aika monella taustalla jotakin muuta ongelmaa ja yleensä se huono-osaisuus tulee siinä mukana. Että miten se pelkkä huono-osaisuus näkyy arjessa.. Emmä kyllä tiedä mitä tohon sanois.

**

Kyl mä sanoisin, että ei [huono-osaisuus näy päiväkodin arjessa]. En mä ikinä tee työtä sillä tavalla et toi on huono-osanen ja se tarvitsee niinkun nyt.. Kyllä tätä työtä kumminkin tehdään niin, että kaikki on saman vertasia. Eihän me tässä luokitella ketään. (H4)

Aineistossa tulee esille tukitoimien resurssinäkökulma, johon huono-osaisuus voi vaikuttaa näkyvästi.

Resurssit jakautuu ihan erilailta tavallaan semmosten lasten kanssa, joilla on sitä huono-osaisuutta tai perheessä on. Sit saatetaan tukea paljon enemmän sitä perhettäkin jo, kun pelkästään sitä lasta.

**

Saattaa ollakin vaikka paljon palavereita jonkun perheasioissa, niin se vie tietysti sen yhden kasvattajan. Sit siinä on sen 1-2 tuntia vähemmän resursseja paikalla. Se on ainakin semmonen kaikista näkyvin juttu. (H1)

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Aineistosta nousi esille kiinnostavia elementtejä, joita nostamme tässä luvussa esille. Spesifien johtopäätöksien sijaan pohdimme saamiamme tuloksia, nostamme niistä esiin lähtökohtaisesti samankaltaisuuksia ja peilaamme niitä tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen ja tutkimustehtävään. Aineiston teemojen sisällöt ja tulokset kytkeytyvät jossain määrin toisiinsa, mutta pyrimme jakamaan tulosten tarkastelun selkeyden vuoksi teemojen mukaisesti ja etenemään niiden puitteissa järjestyksessä.

Pyysimme haastattelun alussa haastateltavaa määrittelemään omin sanoin käsitettä huono-osaisuus. Pääosin huono-osaisuutta tuotiin esiin köyhyyden sekä materiaalisen puutteen kautta, mikä nousi myös teoriapohjassamme huono-osaisuuden perinteisemmäksi ilmiöksi (Saari 2015; Vähätalo 1994). Huono-osaisuus on kuitenkin laajempi ilmiö, eikä pelkkä köyhyys ja materialistinen puute kuvaa sitä tarpeeksi kattavasti. Lähes jokainen haastateltava tunnisti selkeästi huono-osaisuuden köyhyyttä laajempaa ilmiönä, mutta sen sanoittaminen oli selkeästi vaikeampaa. Useampi haastateltava viittasi lapsen käytökseen puhuessaan huono-osaisuudesta, mutta sen tarkentaminen oli vaikeaa. Lapsen käytös linkitettiin huono-osaisuuteen, mutta sitä ei saatu sanoitetuksi sen laajemmin.

Mielenkiintoista oli, että huono-osaisuuden kestossa oli haastateltavien vastausten kesken enemmän hajontaa. Valtaosa näki huono-osaisuuden pitkäkestoisena ilmiönä, mutta osa tunnisti huono-osaisuuden myös mahdollisesti lyhytkestoiseksi tilaksi. Eroavaisuutta haastateltavien vastausten kesken toi myös huono-osaisuuden periytyvyys. Osa haastateltavista näki huono-osaisuuden ehdottomasti periytyvänä ilmiönä, joka jatkuu sukupolvien läpi. Osa taas koki huono-osaisuuden voivan koskettaa vain esimerkiksi osaa perheen jäsenistä, kuten lasta muttei vanhempia.

Huono-osaisuuteen puuttumista ja sen luonnetta mietittiin poikkeuksetta hyvin tarkasti oman tiimin kanssa, ja hankaliin tilanteisiin kerrottiin haettavan tarvittaessa myös konsultaatioapua. Voidaan päätellä, että päiväkodinopettajat ottivat havainnoinnin ja havainnoidut haasteet vakavasti ja käyttivät niihin laajasti ja luovasti heillä käytössä olevia resursseja. Kiinnostavaa on, että osa resursseista liittyi myös muu-

hun kuin ammatillisuuteen, koulutuksen tuomiin resursseihin tai ammatillisiin tukitoimiin. Näyttää siltä, että päiväkodinopettajat näkivät mahdollisena myös eräänlaisen vapaaehtoistyön huono-osaisuuteen kohdistuvassa tukemisessa varhaiskasvatuksessa, esimerkiksi omien lasten vaatteiden antamisen. Vapaaehtoistyön määritelmään sisältyy muun muassa toisten ihmisten palkaton ja vapaaehtoinen auttaminen (Tanskanen & Danielsbacka 2015, 471).

Monista haastatteluista voidaan nähdä, että huono-osaisuuteen puuttuminen nähtiin osittain haasteellisena ja ristiriitaisena, koska lapsia ja perheitä ei haluta leimata, nolata tai loukata, vaikka tuen tarve olisi havaittu. Samalla kuitenkin varhaiskasvatusta pidettiin pääosin ensiarvoisen tärkeänä varhaisen puuttumisen kenttänä. Tämä näyttää aiheuttavan jännitettä huono-osaisuuteen reagoimisessa varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatus nähtiin poikkeuksetta lakiin perustuvana tasavertaisuuden ja tasapuolisuuden edistäjänä. Esille nousi, että varhaiskasvatus itsessään on jo huono-osaisuutta ja syrjäytymistä ennaltaehkäisevä palvelu. Kiinnostavaa on, miten tasavertaisuus saadaan toteutettua varhaiskasvatuksessa parhaiten, jos tuen tarve havaitaan, mutta (varhainen) puuttuminen koetaan haasteellisena. Haastatteluissa painotettiin myös vanhempien ja perheen halukkuutta ottaa vastaan tukea; jos sitä ei ole, niin tukea ei voida antaa.

Joissakin haastatteluissa koettiin epäselvyyttä tai epävarmuutta siitä, kuuluuko varhaiskasvatuksessa tukea pelkästään lasta vai myös perhettä, ja missä menee raja tässä suhteessa? Toisaalta nähtiin, että varhaiskasvatuksessa keskiöön rajautuu vain lapsi ja lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi, mutta samaan aikaan haastattelutavat toivat esille kuitenkin lapsen ympärillä olevan perheen ja vanhemmuuden tukemisen näkökulman. Havainnoinnin nähtiin liittyvän niin lapseen kuin vanhempaankin. Lapsi on osa perhettään ja perheen hyvinvointi ja vanhemmuus heijastavat myös lapsen hyvinvointiin. Varhaiskasvatustalaki painottaa yhteistyötä vanhemman tai muun huoltajan ja varhaiskasvatuksen välillä lapsen parhaaksi sekä tuen antamista vanhemmalle tai muulle huoltajalle kasvatustyössä (L 540/2018). Näyttää siltä, että rajan veto siinä, kuinka paljon vanhempaa ja perhettä tuetaan, on päiväkotikohtaista.

Aineiston mukaan huono-osaisuus vaikuttaa osaltaan päiväkodin arkeen, mutta haastatteluissa tuli kuitenkin selkeästi esille toive tai vakuutus siitä, että huono-osaisuus ei näkyisi päiväkodin toiminnassa tai vuorovaikutuksessa mitenkään. Haastatteluissa tuotiin vahvasti esille, että huono-osaisuutta ei korosteta tai nosteta “tappelle” tai että huono-osaisuudesta ei laiteta kenellekään “leimaa otsaan”. Näyttää siltä, että päiväkodinopettajat korostavat toiminnan tasapäistämistä, tasapuolisuutta ja tasavertaisuutta. Huono-osaisuus vaikuttavana tekijänä koettiin ensisijaisesti negatiivisena. Haastatteluissa kuitenkin tunnistettiin huono-osaisuus, joitakin sen vaikutuksia päiväkodin arjessa ja toisaalta myös huono-osaisuuteen puuttumisen tärkeys. Voidaan pohtia, miten tasavertaisuus saadaan parhaiten toteutettua siten, että huono-osaisuuden vaikutukset nähdään ja otetaan huomioon?

7 POHDINTA

Opinnäytetyöprosessi on ollut mielekäs ja opettanut meille molemmille paljon uutta. Aihe itsessään on säilyttänyt mielenkiintoisuutensa läpi opinnäytetyön tekemisen. Kuten opinnäytetyön alussa totesimme, näemme huono-osaisuuden tematiikan ehdottomasti tärkeänä ja ajankohtaisena aiheena, jota on tutkittu varsinkin lasten kohdalla hyvin vähän. Haastavaksi koimmekin teorian tiedon löytämisen. Huono-osaisuudesta yleisesti löytyi teorian tietoa hyvin, mutta lapsiin tai varhaiskasvatukseen liittyvästä huono-osaisuudesta ei puolestaan löytynyt teorian tietoa juurikaan. Tämä vaati meiltä todella runsaasti tiedonhakua sekä prosessointia, jotta saimme muodostettua opinnäytetyömme teoriapohjan. Koemme, että tämä on opettanut meille myös paljon: pääsimme todella syventymään huono-osaisuuden tematiikkaan sekä kasvatamaan omaa tietopohjaamme sekä ammatillisuuttamme.

Olemme kumpikin tyytyväisiä parityöskentelyymme. Parityöskentely ei ollut meille vierasta, sillä olemme tehneet muun muassa harjoittelun pareittain ja osittain tästä syystä lähdimme toteuttamaan myös opinnäytetyötä yhdessä. Työskentelymme sujui todella hyvin yhteen ja saimme motivoitua toisiamme eteenpäin. Myös haastatteluiden tekeminen sekä niiden analysoiminen yhdessä oli erityisen mielekäästä, sillä se toi meille kummallekin syvemmän ymmärryksen tutkimusaiheestamme. Se myös synnytti jo tässä vaiheessa hyvää ja merkittävää pohdintaa opinnäytetyöprosessitamme. Koemme, että saimme aineistosta paljon enemmän irti yhdessä kuin olimme yksin saaneet. Koemme myös, että työskentelyyn sitoutuminen oli vahvempaa, kun tiesimme olevamme myös vastuussa toisillemme. Opinnäytetyömme etenikin lopulta toivottuun tahtiin, vaikka opinnäytetyöprosessin alkuvaiheessa olimme voineet työskennellä aktiivisemminkin. Saimme kuitenkin opinnäytetyön valmiiksi asettamaamme aikarajaan mennessä. Olemme tyytyväisiä lopputulokseen sekä tasapuoliseen työskentelyymme.

Opinnäytetyöprosessin edetessä havaitsimme tutkimustyössämme joitakin elementtejä, joihin olimme voineet kiinnittää enemmän huomiota ja jotka tekisimme nyt mahdollisesti toisin. Nämä asiat liittyivät pääasiassa haastattelukysymyksiin ja haastattelutilanteeseen. Halusimme selvittää haastatteluissa esimerkiksi, miten huono-osaisuus mahdollisesti näkyy osana päiväkodin lapsiryhmän toimintaa?

Haastattelujen litterointi- ja analyysivaiheessa koimme, että emme saaneet kysymykseen vastausta tai vaihtoehtoisesti vastaukset olivat ristiriidassa muun haastattelun sisällön kanssa. Pohdittuamme asiaa tulimme siihen tulokseen, että kysymyksen asettelu ei vastannut sitä, mihin oikeastaan halusimme vastauksen. Tarkoitimme kysymyksellä tarkalleen ottaen sitä, miten huono-osaisuus mahdollisesti vaikuttaa lapsiryhmän toiminnan suunnitteluun. Oma kokemuksemme on jälkepäin ajateltuna, että haastateltavat ymmärsivät kysymyksemme niiltä osin väärin. Tarkastelimme lisäksi kriittisesti omaa toimintaamme haastatelijoina. Litterointi- ja analyysivaiheessa aineistossa oli useita kohtia, joissa olisimme jälkepäin ajateltuna voineet kysyä tarkentavia lisäkysymyksiä. Näin olisimme saaneet selkeämmän kuvan siitä, mitä haastateltava tarkoittaa joillakin käyttämillään termeillä tai sanoilla, mikä olisi helpottanut aineiston analyysiä. Tästä esimerkkitapauksena haastateluissa usein esille tullut käsite tasavertainen kohtelu. Tulosten kannalta olisi ollut relevanttia selvittää, mitä tasavertainen kohtelu tässä kontekstissa kullekin haastateltavalle tarkoittaa. Tarkoitetaanko sillä esimerkiksi sitä, että lapsiryhmässä kaikkiin lapsiin suhtaudutaan täysin samalla tavalla riippumatta siitä, onko lapsessa tai lapsen perheessä havaittu huono-osaisuutta vai ei? Vai onko tasavertaisuutta se, että jokaisen lapsen kohdalla mietitään erikseen, mikä on paras tapa kohdata juuri hänet ja hänen perheensä? Aineistossa nostettiin esille vahvasti myös oman tiimin kanssa keskusteleminen huono-osaisuuden tunnistamisen ja siihen puuttumisen yhteydessä. Olisi ollut mielenkiintoista selvittää jatkokysymyksillä, mikä merkitys tiimillä koetaan olevan päiväkodinopettajien työssä huono-osaisuuden tematiikassa.

Käytimme opinnäytetyössämme käsitettä vanhempi, jonka jälkikäteen ajateltuna olisimme muuttaneet huoltajaksi, joka on huomattavasti laajempi käsite eikä viittaa vain lapsen biologiseen huoltajaan.

Opinnäytetyöprosessimme nostatti myös jatkotutkimusideoita. Jäimme erityisesti pohtimaan huono-osaisuuden kohtaamista varhaiskasvatuksessa. Useampi haastateltava nosti esiin, että pitää olla todella varovainen puhuessaan huono-osaisuudesta, ettei leimaa ketään. Huono-osaisuus teemana koettiin selkeästi siis negatiivisena. Tämän vuoksi olisikin mielenkiintoista kohdistaa vielä lisää tutkimusta huono-osaisuuden kohtaamiseen varhaiskasvatuksessa ja siihen miten työntekijöiden pitäisi reagoida siihen. Meidän opinnäytetyömme käsitteli huono-osaisuuden

tunnistamista ja määrittämistä, joten tästä hyvin luonnollinen jatkotutkimuskysymys olisi selkeiden huono-osaisuuteen puuttumisen keinojen tutkiminen. Useammassa haastattelussa tuli myös esille, ettei varhaiserityisopettajan tarjoama tuki kohdistu huono-osaisuudessa tukemiseen, joten olisi mielenkiintoista selvittää vahvemmin mahdollisia tukikeinoja ja toimintaohjeita. Varhaiskasvatuksessa työskentelevät voisivat hyötyä konkreettisesta tietopaketista koskien huono-osaisuutta ja siihen puuttumista.

LÄHTEET

- Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino
- Allardt, E. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Juva: WSOY
- Bernelius, V., Bergström, K. & Sydänlammi, H. 2018. Kaupunkipäiväkotien eriytyvät toimintaympäristöt. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 10.4.2019]. Saatavana: <https://www.kvartti.fi/fi/artikkelit/kaupunkipaivakotien-eriytyvat-toimintaymparistot>
- Bradshaw, J., Rees, G., Keung, A. & Goswami, H. 2010. Subjective Well-Being of Children. Teoksessa: McAuley, C. & Rose, W. (ed.) Child Well-Being. Understanding Children's Lives. Jessica Kingsley Publishers. 181–204.
- Hakovirta, M. & Rantalaiho, M. 2014. Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 10.4.2019]. Saatavana: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/37848/Tutkimuksia124.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Heikkilä, M. & Vähätalo, K. (toim.) 1994. Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos. Tampere: Gaudeamus.
- Heinonen, H., Iivonen, E., Korhonen, M., Lahtinen, N., Muuronen, K., Semi, R. & Siimes, U. 2016. Lasten oikeudet ja aikuisten vastuut varhaiskasvatuksessa. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Huhtanen, K. 2004. Varhainen puuttuminen – ennalta ehkäisevää ja korjaavaa toimintaa yhteiskunnan eri tasoilla. Teoksessa: S. Keskinen & H. Virjonen (toim.) Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoidossa. Helsinki: Tammi, 188-210.
- Isola, A-M. & Suominen, E. 2016. Suomalainen köyhyys. Riika: Into
- Juhila, K. 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino 2006.
- Kallio, K., Stenvall, E., Bäcklund, P. & Häkli, J. 2013. Arjen osallisuuden tukeminen syrjäytymisen ehkäisevänä välineenä. Teoksessa: J. Reivinen & L. Vähäkylä (toim.) Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Gaudeamus. 69–87.

- Karila, K. 2016. Vaikuttava varhaiskasvatus. Tilannekatsaus toukokuu 2016. Opetushallituksen raportit ja selvitykset 2016:6. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 9.5.2019]. Saatavana: https://www.oph.fi/download/176638_vaikuttava_varhaiskasvatus.pdf
- Kekkonen, M. 2014. Perheiden lastenhoitojärjestelyt ja tyytyväisyys päivähoitopalveluihin. Teoksessa: Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S. (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Tampere: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 258–274
- L 13.4.2007/417. Lastensuojelulaki
- L 13.7.2018/540. Varhaiskasvatuslaki
- L 30.12.2014/1301. Sosiaalihuoltolaki
- Laine, K. & Neitola, M. 2002. Interventioiden mahdollisuus. Teoksessa K. Laine & M. Neitola (toim.) Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura, 101–108.
- Laine, K. & Talo, J. 2002. Interventiomallin kehittelyä päiväkodin vertaisryhmästä syrjäytymiseen. [Verkkolehtiartikkeli]. Kasvatus 2/2002, 148–159. [Viitattu 24.4.2019]. Saatavana Elektra-palvelusta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S. (toim.) 2014. Lapsiperheiden hyvinvointi. Tampere: Terveystieteiden tutkimuskeskus.
- McGillivray, M. & Clarke, M. 2006. Understanding human well-being. United Nations University Press.
- Ohisalo, M., Lahiala, T. & Saari, J. 2015. Huono-osaisuuden ulottuvuudet ja kasautuminen leipäjonoissa. Yhteiskuntapolitiikka 80 (5), 435–446.
- Paananen, R. & Gissler, M. 2014. Hyvinvointi ulottuu yli sukupolvien. Teoksessa: J. Lammi-Taskula & S. Karvonen (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Tampere: Juvenes Print, 208–214.
- Pihlaja, P. 2018. Sosiaalis-emotionaalinen kehitys ja sen vaikeudet. Teoksessa: P. Pihlaja & R. Viitala (toim.) Varhaiserityiskasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus, 141–181.
- Raunio, K. 2006. Syrjäytyminen. Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006a. KvaliMOTV- Menetelmäopetuksen ja tietovaranto [Verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaristo. [Viitattu 15.2.2019]. Saatavana: https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L2_3_1.html
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006b. KvaliMOTV- Menetelmäopetuksen ja tietovaranto [Verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaristo. [Viitattu 23.2.2019]. Saatavana: https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_2.html
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006c. KvaliMOTV- Menetelmäopetuksen ja tietovaranto [Verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaristo. [Viitattu 25.2.2019]. Saatavana: https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_2_1.html
- Saari, J. 2015. Huono-osaiset: Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Helsinki: Gaudeamus.
- Santalahti, P. & Marttunen, M. 2014. Lasten ja heidän vanhempiensa mielenterveys. Teoksessa: J. Lammi-Taskula & S. Karvonen (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Tampere: Juvenes Print, 188–192.
- Seinäjoen Ammattikorkeakoulu (SEAMK). Opinto-opas: Sosionomi (AMK). [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 26.3.2019]. Saatavana: <https://opinto-opas.seamk.fi/index.php/fi/21/fi/79>
- Seinäjoen Kaupungin Varhaiskasvatussuunnitelma Meiran Vasu. 20.06.2017 [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 27.3.2019]. Saatavana: https://www.seinajoki.fi/material/attachments/seinajokifi/paivahoitajakoulutus/varhaiskasvatus/varhaiskasvatuksenlomakkeet/r11ju2jVb/Seinajoen_kaupungin_varhaiskasvatussuunnitelma_Meiran_vasu_2017.pdf
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2006. Sosiaaliturvan suunta 2005-2006. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2006:1. Helsinki. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 9.5.2019]. Saatavana: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/73328/URN%3ANBN%3Afi-fe201504225990.pdf?sequence=1>
- Sund, R. 2006. Huono-osaisuus tiedollisena haasteena. Teoksessa: S. Hänninen & J. Karjalainen & T. Lahti. (toim.) Toinen tieto: Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Vaajakoski: Stakes. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, 38–51.
- Suomi, K. 2018. Vanhempien hyvä- tai huono-osaisuus vaikuttaa lasten arkeen päiväkodeissa – Helsingissä on naapurustoja, jotka ovat köyhempiä kuin Suomen kriisikunnat. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 10.4.2019]. Saatavana: <https://yle.fi/uutiset/3-10471824>

- Tanskanen, A. O. & Danielsbacka, M. 2015. Ovatko vapaaehtoistyö ja hyväntekeväisyys yhteistyössä onnellisuuteen. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (5), 469–481.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). 14.9.2016. Huono-osaisuuden ylisukupolvisuus. [Verkkosivu]. [Viitattu 6.12.2018]. Saatavana: https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/nuorten-syrjailyminen/huono-osaisuuden-ylisukupolvisuus
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). 17.8.2017. Lastensuojelun käsikirja. [Verkkosivu]. [Viitattu 26.2.2019]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/ehkaiseva-lastensuojelu/ehkaisevan-tyon-toteuttaminen>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 19.12.2018. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu: 15.2.2019]. Saatavana: https://www.oph.fi/download/195244_Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet19.12.2018.pdf
- Viljanen, V. 2001. Huono-osaisuuden alueellinen kehitys 1990-luvulla: Laman ja sen jälkeisen talouskasvun vaikutukset. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

LIITTEET

Liite 1. Haastattelukirje

Liite 2. Teemahaastattelun runko

Liite 3. Lupakysely haastateltaville

Liite 1. Haastattelukirje

Hei!

Olemme Seinäjoen Ammattikorkeakoulun opinnäytetyötä tekeviä sosionomiopiskelijoita. Toteutamme opinnäytetyön yhteistyössä Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatuksen kanssa. Opinnäytetyömme aiheena on tutkia, miten Seinäjoen alueen varhaiskasvatuksen ammattilaiset tunnistavat ja määrittävät huono-osaisuutta.

Keräämme opinnäytetyöhön aineistoa haastattelemalla Seinäjoen kaupungin päiväkodinopettajia. Kutsumme Sinut osallistumaan yksilölliseen teemahaastatteluun, jossa voit tuoda esiin käsityksiä siitä, miten huono-osaisuus näyttäytyy Sinun työkentälläsi.

Haastattelu kestää noin tunnin, eikä vaadi sinulta mitään etukäteisvalmisteluja. Haastattelun tulokset raportoidaan opinnäytetyössämme täysin nimettöminä. Haastattelu toteutetaan Sinulle sopivaan ajankohtaan sekä Sinulle sopivassa paikassa.

Jos olet valmis osallistumaan haastatteluun, niin otathan meihin yhteyttä, niin soviin käytännön asioista tarkemmin! Toivomme yhteydenottoja viikon 5 loppuun mennessä.

Sari Mäki: sähköpostiosoite, puhelinnumero

Jonna Syrjälä: sähköpostiosoite, puhelinnumero

Kiitos jo etukäteen sekä hyvää alkanutta vuotta!

Terveisin Sari Mäki & Jonna Syrjälä

Liite 2. Teemahaastattelun runko

Perustiedot

Pohjakoulutus sekä myöhempi mahdollinen jatkokouluttautuminen/kurssimuotoinen opiskelu

Alan työkokemus

Huono-osaisuus

Miten avaisit käsitettä huono-osaisuus?

- Mitä ajatuksia termi huono-osaisuus herättää sinussa?

Miten huono-osaisuus näkyy työssäsi? Kerro joitain esimerkkejä käytännön työstäsi.

Millaisista piirteistä voit työssäsi tunnistaa huono-osaisen? Voitko tunnistaa "hyvä-osaisen"?

- Kuinka muuttuva tila huono-osaisuus on mielestäsi?
- Millaisia ovat huono-osaiset perheen? Voiko lapsi olla huono-osainen, jos vanhemmat eivät tai toisinpäin?

Koulutus

Miten koulutuksestasi on valmistanut huono-osaisuuden kohtaamiseen ja tunnistamiseen?

Miten näkemyksesi on muuttunut teemaan liittyen koulutuksen jälkeen?

Miten huono-osaisuuden tematiikka liittyy mielestäsi varhaiskasvatukseen?

- Miten huono-osaisuus näkyy varhaiskasvatusta ohjaavissa dokumenteissa?

Arki ja arjen tilanteet

Millainen on varhaiskasvatuksessa työskentelevien tehtävä huono-osaisuuden tunnistamisessa?

- Mitä keinoja työssäsi on reagoida asiakkaan huono-osaisuuteen?
- Kenen vastuulla on “puuttua”?
- Millä keinoilla lapsia ja perheitä voidaan tukea tunnistettaessa huono-osaisuutta?

Miten perheet, joilla tunnistetaan huono-osaisuutta ovat osa päiväkodin arkea?

- Miten huono-osaisuus mahdollisesti näkyy osana lapsiryhmän toimintaa?
- Miten huono-osaisuus mahdollisesti tulee esiin osana vanhempien välistä vuorovaikutusta?

Miten huono-osaisuuden käsite on mukana päiväkodin arjessa?

- Miten huono-osaisuudesta puhutaan työntekijöiden kesken?
- Miten huono-osaisuudesta puhutaan yhteistyötahojen kanssa?

Liite 3. Lupakysely haastateltaville

HAASTATTELULUPA

Olemme Seinäjoen Ammattikorkeakoulun opinnäytetyötä tekeviä sosionomiopiskelijoita. Toteutamme opinnäytetyön yhteistyössä Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatuksen kanssa. Opinnäytetyömme aiheena on tutkia, miten Seinäjoen alueen päiväkodinopettajat tunnistavat ja määrittävät huono-osaisuutta.

Opinnäytetyön tekijöinä sitoudumme, että sinä tai työpaikkasi ette ole tunnistettavissa opinnäytetyössämme. Sitoudumme myös käsittelemään aineistoja eettisesti ja hävitämme aineiston asianmukaisesti opinnäytetyön valmistuttua.

Allekirjoittamalla tämän lomakkeen hyväksyt, että haastattelun sisältöä hyödynnetään opinnäytetyössämme.

Allekirjoitus sekä nimenselvennys

_____/_____/_____ Seinäjoki _____